PROVINCIE Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Noorder-Koggenland

Gemeentebeschrijving, november 1991

Foto omslag:

Twisk, doopsgezinde vermaning uit 1867 aan de Dorpsstraat K149 (foto RDMZ).

Inhoud

Verantwoording *5*

1. **Inleiding** *7*

2. **Bodemgesteldheid** *9*
2.1 Bodemsoorten *9*
2.2 Reliëf *9*
2.3 Afwatering *9*

3. **Grondgebruik** *13*
3.1 Agrarisch *13*
3.1.1 Verkaveling *13*
3.2 Landschapsbeeld *15*

4. **Infrastructuur** *17*
4.1 Landwegen *17*
4.2 Waterwegen *17*
4.3 Dijken en kaden *17*
4.4 Spoorwegen *17*

5. **Nederzettingsstructuur** *19*
5.1 Algemeen *19*
5.2 Lambertschaag *19*
5.3 Abbekerk *19*
5.4 Twisk *19*
5.5 Opperdoes *19*
5.6 Oostwoud *20*
5.7 Midwoud *20*
5.8 Sijbekarspel *20*
5.9 Benningbroek *20*
5.10 Hauwert *21*
5.11 Buitengebied *21*

6. **Bebouwingskarakteristiek** *23*
6.1 Noorder-Koggenland *23*
6.2 Midwoud *23*
6.3 Oostwoud *23*
6.4 Hauwert *24*
6.5 Opperdoes *24*
6.6 Twisk *24*
6.7 Abbekerk *25*
6.8 Lambertschaag *26*
6.9 Sijbekarspel *26*
6.10 Benningbroek *26*
6.11 Buitengebied *26*

Verantwoording inventarisatie *27*

Geraadpleegde archieven en literatuur *29*

Tabel I Bevolkingsontwikkeling *31*

Herkomst afbeeldingen *33*

Afbeeldingen *35*

Register *53*

Colofon *57*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Noorder-Koggenland. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving West-Friesland worden geraadpleegd.

Deze gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900, 1920 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

Deze gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek alsmede een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.
De eerste vijf hoofdstukken van de gemeentebeschrijving zijn geschreven door mw. drs. H.S. Danner, beleidsmedewerkster van het bureau Monumentenzorg van de provincie Noord-Holland. De inventarisatie werd uitgevoerd door mw. drs. P.E. Devilee, als inventarisator jongere bouwkunst verbonden aan de provincie Noord-Holland. Aanvullende werkzaamheden werden verricht door E. van Amersfoort, projectmedewerker MIP.

Haarlem, november 1991

I. Inleiding

De gemeente Noorder-Koggenland ligt in de provincie Noord-Holland, in de MIP-regio West-Friesland en grenst in het noorden aan de gemeente Wieringermeer, in het oosten aan de gemeente Wervershoof, in het zuiden aan de gemeente Wognum en in het westen aan de gemeente Opmeer. Het grondgebied van de gemeente bedraagt 6.400 ha.
De gemeente omvat sinds de gemeentelijke herindeling van West-Friesland per 1 januari 1979 het grondgebied van de dorpen Abbekerk, Benningbroek, Lambertschaag, Midwoud, Oostwoud, Opperdoes, Sijbekarspel, Twisk en Hauwert. Bovendien is het noordoostelijk gedeelte van de vroegere gemeente Hoogwoud en een klein stukje van Opmeer bij deze gemeente gevoegd. In het westen en zuiden van de gemeente Noorder-Koggenland heeft men gedeelten van de voormalige gemeenten Abbekerk en Sijbekarspel bij de huidige gemeenten Opmeer en Wognum ingedeeld. De voormalige gemeente Nibbixwoud is voor het grootste deel bij de tegenwoordige gemeente Wognum gevoegd.
Nadat genoemde dorpen sinds de verovering van West-Friesland door de graaf van Holland deel uit hadden gemaakt van het Ooster Baljuwschap of het Baljuwschap van Medemblik, kregen zij na de opheffing hiervan in 1414 stadsrechten. Twisk, Midwoud, Abberkerk en Lambertschaag vormden samen de stede Abbekerk, Benningbroek en Sijbekarspel de stede Sijbekarspel en Hauwert, Nibbixwoud, Wognum en Wadwaai de stede Wognum die in 1426 onder het rechtsgebied van Hoorn werd gebracht. Opperdoes en Oostwoud werden reeds in 1414 aan de stad Medemblik toegevoegd. Ieder dorp behield zijn eigen bestuur. Alleen in de dorpen die onder de jurisdictie van Hoorn en Medemblik vielen, werd de hoge rechtspraak door deze steden uitgeoefend.
Bij decreet van 21 october 1811 werden Oostwoud, Midwoud, Hauwert en Nibbixwoud verenigd tot "Nibbixwoud", Twisk met Opperdoes tot Twisk en Benningbroek met Sijbekarspel tot "Sijbekarspel". Abbekerk en Lambertschag werden zelfstandige gemeenten. Zes jaar later werd de combinatie Oostwoud- Midwoud- Hauwert- Nibbixwoud in tweëen gesplitst: Midwoud werd verenigd met Oostwoud en Hauwert met Nibbixwoud. Benningbroek en Sijbekarspel bleven verenigd en alleen Twisk en Opperdoes werden gescheiden. Deze constructie is tot de gemeentelijke herindeling van West-Friesland in 1979 blijven bestaan.

Noorder-Koggenland behoort tot het MIP-inventarisatiegebied (MIP-regio) West-Friesland, waartoe eveneens behoren de gemeenten Andijk, Barsingerhorn, Drechterland, Enkhuizen, Harenkarspel, Heerhugowaard, Hoorn, Langedijk, Medemblik, Niedorp, Obdam, Opmeer, Sint Maarten, Sint Pancras, Schagen, Stede Broec, Venhuizen, Warmenhuizen, Wervershoof, Wester-Koggenland en Wognum.
De gemeente is ten behoeve van de inventarisatie opgedeeld in de MIP-deelgebieden Abbekerk, Benningbroek, Lambertschaag, Midwoud, Oostwoud, Opperdoes, Sijbekarspel, Twisk en Hauwert.
(zie afbeeldingen 1 t/m 7)

2. Bodemgesteldheid

De bodem van het gebied waarin de gemeente Noorder-Koggenland gelegen is, bestaat thans uit kleiïg zand, zandige, matige tot zware, venige en humusrijke klei.

2.1 Bodemsoorten

De basis van het huidige landschap waarin de gemeente Noorder-Koggenland ligt, is gevormd in het Suboreaal (8000-3000 v.Chr.), ten tijde van de Westfriese kleiafzettingen. In deze periode kwamen via het zeegat van Bergen twee transgressies voor, van 2500-2000 v. Chr. en van 1500-1000 v. Chr. Tijdens de tweede transgressiefase ontstond er een nieuwe geul in het zuidelijke gedeelte van het gebied. Het landschap bestond toen uit wadgeulen en kwelders.
Nadat rond 1220 v. Chr. het zeegat van Bergen zich gesloten had, verlandde dit getijdegebied en begon er zich Hollandveen te vormen. De kleine kwelders klonken sneller in dan de met zand gevulde geulen, zodat deze als ruggen in het landschap zichtbaar werden. Het landschap veranderde in een gebied van opbollende veenkussens, met radiaal afwaterende veenstroompjes. Door ontwatering van het gebied in verband met de ontginning en oxidatie klonk dit veen vanaf de 10de eeuw al in. Hierdoor kwamen de met zand gevulde getijde geulen hoger te liggen en vormden deze kreekruggen in het landschap. In de 11de eeuw is het veen definitief verdwenen door ontginningen, veenafgraving, turfwinning en overstromingen.

2.2. Reliëf

Het reliëf in het gebied is niet zo groot. De bodem van het gebied loopt van -0.7 NAP in het westen tot -2.3 NAP in het oosten. De kreekruggen steken duidelijk boven het maaiveld uit.

2.3. Afwatering

Het gebied van de huidige gemeente Noorder-Koggenland ligt in het voormalige ambacht van West-Friesland genaamd De Vier Noorderkoggen. Het niveauverschil van de bodem van het gehele ambacht was zeer verschillend en de hoog- en laaggelegen landen en wat daartussenin lag, lagen alle door elkaar heen. Vandaar dat er tot het begin van de 19de eeuw voortdurende onenigheid bestond over het vast te stellen waterpeil dat tot die datum voor het gehele ambacht hetzelfde moest zijn, om, naar de maatstaven van die tijd, aan de boezem van het ambacht geen schade toe te brengen. Vooral de zeer laaggelegen landen die in de minderheid waren, hadden te kampen met een voortdurende waterovertast. In 1819 werd het alleen de Spierdijker-en Wognummer-Buitendijkerlanden en de Leekerlanden toegestaan afzonderlijke bemalingen te stichten. Voor de overige landerijen was dit tot 1851 nog op straffe van een hoge boete ten strengste verboden. In dat jaar werd na lang twisten uiteindelijk aparte afkading en uitmaling op de gemeenschappelijke boezem bij een keur toegestaan, die in 1856 vervangen werd door een andere. Men ziet dan ook dat in de eerste helft van de twintigste eeuw verschillende ongereglementeerde poldertjes, die kennelijk na deze datum onmiddellijk waren ontstaan, gereglementeerd en dat andere polders om verschillende redenen gesticht werden.
De boezem van de Vier Noorderkoggen bestond en bestaat nog steeds uit verschillende kleine sloten en tochten, waarvan slechts enkele voor kleine vaartuigen bevaarbaar waren. Alleen bij Medemblik dienden en dienen nog steeds twee grote plassen, de Grote en de Kleine Vliet, tot verzameling van het boezemwater. De koggen, districten waarin het ambacht

was onderverdeeld, zorgden ervoor dat het overtollige water van hun district op de gemeenschappelijke boezem van het ambacht terecht kwam.
In 1850 werd de boezem van het ambacht afgemalen door vierentwintig vijzelmolens.
Van deze molens stonden er in 1850 vijftien beoosten Medemblik, die het water uitsloegen op een molenkolk, en vervolgens door twee uitwateringssluizen in de zeedijk op zee loosden.
Drie stonden er te Koppershorn, die het water op een molenkolk uitsloegen, dat vervolgens door één uitwateringssluis op zee afwaterde.
Tenslotte stonden er drie te Lambertschaag en drie beoosten Aartswoud.
Zowel te Lambertschaag als te Aartswoud werd het water op een molenkolk gemalen en door één uitwateringssluis op zee geloosd.
In 1869 werd aan de Oosterdijk bij Medemblik een stoomgemaal gesticht waardoor één watermolen bij Koppershorn afgestoten kon worden.
Bij grote droogte werd er water uit Geestmerambachtsboezem ingelaten, waartoe er vier inlaatduikers waren: twee bij de overtoom te Opmeer en twee bij de kerk te Spanbroek. Rond 1940 is er in deze situatie nauwelijks verandering gekomen.
Tegenwoordig zijn de molens bij Lambertschaag verdwenen.
Bij Koppershorn zijn ze vervangen door een klein electrisch gemaaltje en tussen Medemblik en Onderdijk staan er in plaats van vijftien molens nu vijf kleine electrische gemaaltjes. Een groot electrisch gemaal bij Onderdijk zorgt voor de uitslag van het water op zee. In het kader van de ruilverkaveling in de jaren rond 1980 is er een aanzienlijke verandering in het afwateringssysteem van het gebied aangebracht.

De Bennemeer
De enige officiele afzonderlijke bemaling rond 1850 in deze gemeente was de Bennemeer. Vroeger diende dit meer als boezem voor het ambacht, maar werd bij octrooi van 17 augustus 1629 door het dijkcollege zelf drooggemaakt.
De polder werd bemalen door een vijzelmolen, staande aan de noordoostelijke zijde van de polder die het water op de ringsloot uitsloeg.
Aan de zuidzijde lag een duiker om water in te laten. Tot 1925 werd de polder nog steeds door de secretaris en de dijkgraaf van
De Vier Noorderkoggen en enige door de ingelanden gekozen molenmeesters bestuurd als uitvloeisel van het feit dat deze polder door genoemd bestuur was ingedijkt. In datzelfde jaar kreeg deze droogmakerij bij Bijzonder Reglement pas een eigen bestuur. Rond 1940 bleek de vijzelmolen vervangen door een draaistroom- electromotorgemaal.
De duiker tot waterinlaat aan de zuidzijde van de polder was vervallen, maar de afwatering geschiedde nog steeds op de ringsloot van de polder.
Tegenwoordig is het motorgemaal vervangen door een groot electrisch gemaal.

Polder Het Veldhuis
Einde 19de eeuw had de eigenaar van de landen, bekend onder de naam Het Veldhuis in de banne Oostwoud, zijn eigendom door middel van een kade van het koggewater afgescheiden. Deze polder werd bemalen door een vijzelmolen. De polder was toen niet gereglementeerd. Rond 1940 was deze molen vervangen door een Amerikaanse windmotor.
Tegenwoordig is de polder in het kader van de ruilverkaveling aldaar opgeheven.

Polder De Horn
Deze polder, die op de hooggelegen gronden onder Abbekerk en Twisk ligt, is een inmaalpolder, dat wil zeggen dat hij in 1922 gesticht werd om bij deze landen, die boven het boezempeil van De Vier Noorderkoggen liggen, water in te malen. Dit geschiedde door middel van een draaistroomelectromotor in het noordoosten van de polder.

De Buiten-Walakker
Deze polder werd in 1920 gesticht om afdoende maatregelen te kunnen nemen tegen de beschadigingen waaraan de waterkeringen bij de verscheping van landbouwproducten bloot stonden. De polder werd bemalen door een Amerikaanse windmotor in het zuiden van de polder. Tegenwoordig is de polder in het kader van de ruilverkaveling aldaar opgeheven.

De polder De Verenigden
Deze polder werd in 1913 gesticht door samenvoeging van drie poldertjes van particuliere eigenaren die hun landen bemaalden door middel van drie staartmolentjes, die niet gereglementeerd waren. Deze samenvoeging was noodzakelijk omdat de wateroverlast voor hen te groot werd ten gevolge van het aanleggen van brongasinstallaties.
Bovendien ging de landbouw steeds hogere eisen stellen aan de regeling van het waterpeil. Rond 1940 werd de polder bemalen door een ruwoliemotorgemaal en een windmolen. Tegenwoordig is de polder in het kader van de ruilverkaveling aldaar opgeheven.

De Sluispolder onder Hauwert
Deze polder, die hoogstwaarschijnlijk reeds lange tijd als ongereglementeerde polder door het leven is gegaan, werd in 1916 op verzoek van de ingelanden gereglementeerd. Rond 1940 werd de polder bemalen door een ruwoliemotorgemaal en een windvijzelmolen. Tegenwoordig is de polder in het kader van de ruilverkaveling aldaar opgeheven.

De Westerpolder onder Nibbixwoud
Deze polder werd eveneens op verzoek van de eigenaren in 1914 gereglementeerd in verband met de toenemende wateroverlast, veroorzaakt door het steeds groter wordende aantal welputten, waardoor zowel bemaling als bestuur beter geregeld moesten worden. Rond 1940 werd de polder bemalen door een Amerikaanse windmotorinstallatie met als reserve een ruwoliemotorgemaal. De polder is tegenwoordig in het kader van de ruilverkaveling aldaar opgeheven.

De polder De Hoop
Ook deze polder werd op verzoek van de ingelanden gereglementeerd en wel in 1919, toen het bestuur van de vóór deze tijd ongereglementeerde polder niet voldoende bestuursdwang uit kon oefenen. Rond 1940 werd deze polder bemalen door een Amerikaanse windmotorinstallatie. Tegenwoordig is de polder in het kader van de ruilverkaveling aldaar opgeheven.

De polder De Hoge Weere
Deze polder valt gedeeltelijk in de gemeente Noorder-Koggenland, en wel onder de dorpen Abbekerk en Sijbekarspel. De polder is een inmaalpolder, dat wil zeggen dat hij, omdat deze gronden hoger liggen dan het gewoonlijke boezempeil van De Vier Noorderkoggen, gesticht is om water in te laten. Rond 1940 werd de polder bemalen door een amerikaanse windmotorinstallatie met een electromotor als hulpbeweegkracht. Tegenwoordig is de polder in het kader van de ruilverkaveling aldaar opgeheven.

3. Grondgebruik

3.1. Agrarisch

Gedurende de gehele MIP-periode is het grootste deel van de grond van de huidige gemeente Noorder-Koggenland als grasland in gebruik geweest, wat nog steeds het geval is. In de loop der tijd is echter over het algemeen een kleine toename van de akkerbouw te bespeuren . Vooral in Opperdoes en in wat mindere mate in Abbekerk hebben de aardappels een grote rol gespeeld.
Abbekerk, Oostwoud en Opperdoes bezaten een groenteveiling, gelegen aan hun stations van de spoorlijn Hoorn - Medemblik. In de veiling van Opperdoes werden uiteraard voornamelijk aardappels verhandeld.
De tuinbouw heeft in genoemde periode een zeer geringe plaats ingenomen en was voornamelijk voor eigen gebruik bestemd. De handel hierin leverde weinig op en was niet rendabel. In Abbekerk en Opperdoes verbouwde men rond 1930 bloembollen en in Abbekerk waren er op dat tijdstip zelfs kassen voor de druiventeelt. Rond 1920 bezat elk dorp van de huidige gemeente Noorder-Koggenland een of twee stoomzuivel-fabrieken en een enkel dorp een graanmaalderij.

3.1.1 Verkaveling

Lambertschaag en Abbekerk
De verkaveling van Lambertschaag en Abbekerk behoort oorspronkelijk tot die verkaveling die is uitgegaan van de Langereis. Het is een typische, 11de eeuwse opgestrekte veenverkaveling. Aan de westzijde wordt hij begrensd door de weg Lambertschaag – Abbekerk, aan de noordzijde door de Westfriese Omringdijk, aan de oostzijde door de Dinkel of Hornsloot en in het zuiden is de kreekrug van Twisk als grens gekozen. Het is duidelijk dat de Bennemeer hier een gat in de kreekrug heeft geslagen. Daarom loopt de grens gedeeltelijk door de Middenweg van de Bennemeer die in het verlengde van deze kreekrug ligt. Deze verkaveling vanuit de Langereis gaat over de kreekrug waarop Lambertschaag en Abbekerk liggen heen. Dat wil zeggen dat de verkaveling van oudere datum is dan het tijdstip waarop het omringende land zó gezakt was dat deze kreekrug aanzienlijk boven het omringende land uit kwam te steken. Toch zullen deze ruggen wel iéts hoger gelegen zijn geweest, omdat men er wel op is gaan wonen.
Rond 1980 heeft in dit gebied een ruilverkaveling plaatsgehad.
De verkaveling heeft hier zijn oorspronkelijke karakter behouden, hoewel er voor wat betreft de kavels zelf enige schaalvergroting is opgetreden. De kavels worden gescheiden door sloten.

Twisk, Oostwoud, Midwoud en Benningbroek
De verkaveling van Twisk bestaat oorspronkelijk uit twee gedeelten.
Het noordelijke gedeelte loopt van de laatstgenoemde kreekrug en in het verlengde daarvan de Twiskedijkersloot, tot de Westfriese Omringdijk. Aan de westzijde wordt het gebied begrensd door de Dinkel of Hornsloot en aan de oostzijde door de Noorderweg. Het zuidelijke gedeelte maakt deel uit van een veel groter verkavelingsgebied, namelijk van dat van Oostwoud, Midwoud en Benningbroek en het oostelijke gedeelte van Sijbekarspel en Wognum.

In het oosten wordt dit gebied begrensd door de Veersloot en de Papen-veersloot, aan de zuidzijde loopt de grens langs de grenssloot met de voormalige gemeente Oostwoud die bij Wognum overgaat in de Oostenderweg. Aan de westelijke zijde wordt de grens gevormd door de Nieuwe Weg en de sloot die noordwaarts in het verlengde van deze weg ligt.

Samen met de verkaveling van Nibbixwoud en Hauwert vormt dit gebied een veerverkaveling. Het type is dat van een 11de-eeuwse opgestrekte veenverkaveling. De grenzen tussen de voormalige gemeenten vallen voor het grootste deel samen met dijken of sloten en markeren op deze manier de ontginningsblokken.
In de loop der tijd is hier enige schaalvergroting van de kavels opgetreden, maar het oorspronkelijke karakter van het gebied van Twisk en Benningbroek is behouden gebleven. De oude verkaveling van Oostwoud en Midwoud is echter totaal verstoord door de ruilverkaveling van omstreeks 1980. Daar is er van het oorspronkelijke karakter niets meer terug te vinden. De kavelsscheiding wordt gevormd door sloten.

Opperdoes
De verkaveling van Opperdoes behoort oorspronkelijk bij die van het noordelijk gedeelte van die van Twisk, die oostwaarts doorloopt tot Medemblik. De Noorderweg, de voormalige gemeentegrens van Twisk met Opperdoes, moet het einde van een ontginningsblok geweest zijn. De zuidelijke grens wordt gevormd door het laatste stuk van de kreekrug van Twisk en de Twiskerdijksloot tot de Westfriese Omringdijk. Aan de noordelijke zijde van het gebied vormt de Westfriese Omringdijk eveneens de grens.
Het verkavelingstype is er een van een 11de eeuwse, opgestrekte veenverkaveling. In de loop der tijd heeft hier enige schaalvergroting van de kavels plaatsgehad. Na de ruilverkaveling van omstreeks 1980 heeft men, om in archieftermen te spreken, de oude orde verstoord en is er niets van het karakter van de oorspronkelijke verkaveling overgebleven dan de richting waarin de kavels gelegen waren. De kavels worden gescheiden door sloten.

Nibbixwoud en Hauwert
Hauwert behoort tot de verkaveling van Nibbixwoud. Deze is uitgegaan van de Kromme Leek. Tot dit verkavelingsgebied behoren ook gedeelten van Wognum en van Wervershoof aangezien de Kromme Leek over die afstand stroomt. Aan de oostzijde wordt het gebied begrensd door de voormalige Bulledijk die deze Kromme Leek van de zee moest afsluiten en aan de westzijde door de waaierverkaveling van de Westeinder landen. Ook hier een 11de- eeuwse, opgestrekte veenverkaveling. Hauwert ontkwam evenmin aan schaalvergroting van de kavels, doch het oorspronkelijke karakter van de oude verkaveling bleef behouden.
De kavels worden gescheiden door sloten.

Sijbekarspel
De verkaveling van Sijbekarspel behoort deels tot de verkaveling die uitgaat van de Langereis en deels, zoals boven vermeld, tot de verkaveling van Oostwoud, Midwoud en Benningbroek. De zuidelijke grens van het westelijke deel wordt gevormd door de waaierverkaveling van Spanbroek en die van de Westeinder landen en loopt langs de Wijzend. Wijzend betekent grens. De overige grenzen vallen samen met die van de reeds genoemde verkavelingsgebieden. Uiteraard is het verkavelingstype ook hetzelfde als boven beschreven.
Na 1940 trad enige schaalvergroting in de verkaveling op, maar het oorspronkelijke karakter ervan bleef behouden. De kavelscheiding wordt gevormd door sloten.

Bennemeer
De verkaveling van de Bennemeer is een typische verkaveling van een 17de eeuwse droogmakerij. De as van deze polder wordt gevormd door een Middenweg waar de kavels loodrecht opstaan. Schaalvergroting van de kavels heeft hier in zeer geringe mate plaatsgehad. De kavels worden gescheiden door sloten.

3.2 Landschapsbeeld

Dit gebied is een open, vlak, agrarisch gebied met linten van bebouwing en beplanting langs de Westeinderweg, Twisk en het Westeinde. Beelddragers in dit gebied zijn de kerktorens van Twisk, Benningbroek, Midwoud, Oostwoud, Abbekerk, De Weere, Wognum, Nibbixwoud, Opperdoes en Medemblik en de windmolen ten zuiden van deze laatste gemeente.

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Het wegenpatroon in de gemeente Noorder-Koggenland bestaat hoofdzakelijk uit een aantal naast elkaar verticaal lopende lijnen, doorsneden door enkele min of meer evenwijdig horizontaal lopende lijnen.
De ondergrond van deze wegen wordt gedeeltelijk gevormd door kreekruggen en gedeeltelijk door dijken die deze kreekruggen met elkaar verbinden. De wegen van Sijbekarspel naar Benningbroek en van Wognum via Nibbixwoud naar Hauwert zijn gelegen op wallen, dijken, waarmee men een aantal terpen heeft verbonden. Deze laatste zijn dan ook kaarsrecht terwijl de wegen die op kreekruggen gelegen, kronkelig zijn.
In 1850 was het grootste deel van deze wegen bestraat. Zij werden dan ook aangeduid als "Klinkerweg". Einde 19de eeuw zijn ook die wegen die in 1850 nog onverhard waren bestraat. Verder is er in het patroon nauwelijks verandering gekomen. De kaart van circa 1940 geeft twee nieuwe weggetjes te zien ten zuiden van Benningbroek en de E10 die het gebied geheel doorkruist. In het kader van de ruilverkaveling van ca. 1980 zijn een paar wegen recht getrokken en is er een enkele weg bij gekomen. In het oorspronkelijke karakter van het wegenpatroon is echter niets veranderd.

4.2 Waterwegen

De waterwegen in dit gebied dienden en dienen nog steeds hoofdzakelijk voor de afwatering. Slechts enkele sloten zijn enigszins bevaarbaar.
Ook na de ruilverkaveling hier is in deze toestand weinig veranderdering gekomen.

4.3 Dijken en kaden

Alle dijken en kaden in dit gebied dateren van vóór 1850. De Westfriese Omringdijk en de ringdijk van de Bennemeer en een enkele kade, waaronder die van de polder De Horn, dienen als waterkering.
Het grootste deel van de dijken vormt samen met de kreekruggen die zij met elkaar verbinden, de ondergrond voor de infrastructuur in dit gebied en bepaalt mede het patroon van het wegennet.
Bovendien zijn er in deze gemeente nog twee zogenaamde wallen te vinden, verbindingsdijken tussen voormalige terpen. Zij bepalen de wegen tussen Sijbekarspel en Benningbroek en Wognum en Hauwert. Alleen de ringdijk van de Bennemeer is onverhard. De polderkaden van de in de ruilverkaveling opgeheven polders, die eveneens onverhard waren, zijn bij die gelegenheid met het maaiveld gelijk gemaakt.

4.4 Spoorwegen

In 1887 heeft men de lokaalspoorweg Hoorn - Medemblik aangelegd die door het gebied van deze gemeente liep. Op dit traject stopte de trein te Benningbroek, Abbekerk, Oostwoud, Twisk en Opperdoes. In 1935 werd deze lijn voor personenvervoer opgeheven, maar is tot 1972 voor goederenvervoer in gebruik geweest. Sinds 1968 wordt het lijntje echter als toeristische attractie geëxploiteerd.

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

De nederzettingsstructuur in de gemeente Noorder-Koggenland wordt voornamelijk bepaald door de kreekruggen in dit gebied die, net zoals de wegen hier, een ruitvormig patroon vormen. Sijbekarspel, Benningbroek en Hauwert liggen echter op terpen, verbonden door wallen. De verbindigen tussen deze dorpen vormen rechte lijnen. Zodoende maken zij ook onderdeel uit van het ruitvormige patroon. Het aantal inwoners van deze gemeenten is in de loop der tijd geleidelijk toegenomen.

5.2 Lambertschaag

Rond 1850 bestond Lambertschaag uit een nagenoeg eenzijdige lintbebouwing met een geringe verdichting aan de oostzijde van de kreekrug waarop de weg gelegen was. De bebouwing van het dorp ging practisch over in die van Abbekerk. Einde 19de eeuw blijkt de westelijke zijde van de weg wat meer bebouwd te zijn en treedt ook daar enige verdichting op. Rond 1940 blijkt de bebouwing een volwaardige tweezijdige lintbebouwing te zijn en is het aantal huizen behoorlijk toegenomen ten opzichte van het einde van de 19de eeuw.
In vergelijking met de huidige situatie is er sinds laatstgenoemd tijdstip niet veel veranderd. Het dorp heeft geen echte kern. Langs de weg staan bomen en er is deels een enkelzijdige wegsloot.

5.3 Abbekerk

Dit dorp had in 1850 een tweezijdige lintbebouwing met een wat kronkelige dorpsstraat, het gevolg van het feit dat hij op een kreekrug ligt. De bebouwing was toen op enkele plaatsen enigszins verdicht.
Einde 19de eeuw is deze verdichting verdwenen. Rond 1940 is het aantal huizen wel toegenomen, maar van verdichting is geen sprake.
Na 1945 is het dorp flink in de breedte uitgegroeid, vooral aan de westelijke zijde van de kreekrug. Aan de oostelijke zijde daarvan raakt de bebouwing bijna tot aan de E10. Het dorp heeft geen echte kern. Langs de tamelijk brede weg staan bomen en er is deels een enkelzijdige wegsloot.

5.4 Twisk

Rond 1850 bestond het dorp Twisk uit een tweezijdige lintbebouwing met enige verdichting daarin. De kaart van het einde van de 19de eeuw geeft hetzelfde beeld te zien. In 1940 blijkt het aantal huizen nogal te zijn toegenomen, maar het karakter van het dorp is nog steeds hetzelfde.
Na 1945 is de bebouwing ten noorden van de dorpsstraat tegenover de Zuidervolkersloot nogal verdicht. Tevens is er ten Oosten van de kerk een uitbreiding noordwaarts ontstaan. Ook hier is de dorpsstraat kronkelig als gevolg van het feit dat ook dit dorp op een kreekrug gebouwd is.
Langs deze straat staan bomen met een enkelzijdige wegsloot. Het dorp heeft geen echte kern.

5.5 Opperdoes

Rond 1850 bestaat het dorp Opperdoes uit een tweezijdige, u-vormige lintbebouwing met een rest-bebouwing langs de weg naar Medemblik, een zogenaamd komdorp. De kaart van het einde van de 19de eeuw geeft aan dat er in deze situatie niet veel veranderd is. Rond 1940 is dit patroon nog steeds hetzelfde. Hoogstens is het aantal huizen wat groter geworden.

Na 1945 is de bebouwing in en buiten de kern van het dorp, die gevormd wordt door de kerk met de begraafplaats en het gemeentehuis, flink toegenomen. In het dorp zelf lopen er vaarten langs de boederijen in verband met het vervoer van de aardappelen die daar in grote getale verbouwd worden. Hoewel het dorp op een kreekrug ligt, liggen mijns inziens in de kern van het dorp de boerderijen op terpen. de wegen zijn daar zeer kronkelig als gevolg van het feit dat men ze om de voormalige terpen heeft heengelegd. Men krijgt van dit dorp dezelfde indruk als die van Warmenhuizen, waarvan is aangetoond dat het dorp op terpen ligt.

5.6 Oostwoud

Rond 1850 had Oostwoud een eenzijdige lintbebouwing. Aan het einde van de 19de eeuw is deze aan de zuidzijde enigszins verdicht. De kaart van ca. 1940 geeft nagenoeg hetzelfde beeld te zien. Na 1945 is deze lintbebouwing dubbelzijdig geworden en heeft er langs de weg naar Hauwert een flinke uitbreiding plaatsgevonden. Het dorp heeft een kern, gevormd door de kerk met de begraafplaats, de pastorie en het gemeentehuis.

5.7 Midwoud

In 1850 had Midwoud een dubbelzijdige lintbebouwing waartoe ook het gehucht De Buurt behoorde, dat alleen langs Het Gouwtje dubbelzijdig bebouwd was. Omstreeks 1900 is hier weinig verandering in gekomen. Rond 1940 is de bebouwing van zowel het dorp Midwoud als het gehucht De Buurt enigszins toegenomen.
Na 1945 is alleen het dorp aan de noordwestelijke zijde behoorlijk uitgebreid. Voor het overige heeft het zijn oorspronkelijke karakter behouden. Het dorp heeft een kern, bestaande uit een kerk, een pastorie, het gemeentehuis en notabelewoningen. Langs de kronkelige weg, karakteristiek voor de kreekrug, staan langs een enkelzijdige wegsloot bomen.

5.8 Sijbekarspel

Ca. 1850 had Sijbekarspel een tweezijdige lintbebouwing met aan beide zijden een geringe verdichting. Deze liep over in de bebouwing van Benningbroek. De kaart van het einde van de 19de eeuw geeft niet veel verandering te zien. Ook rond 1940 is er nauwelijks iets veranderd, behalve dat het aantal huizen iets lijkt te zijn toegenomen.
Na 1945 is in deze toestand evenmin een verandering gekomen, behalve dat het aantal huizen nog iets vermeerderd is. Het dorp heeft geen kern. De dorpsweg is kaarsrecht, waarschijnlijk een gevolg van het feit dat deze weg op terpen ligt, verbonden door dijken, die in dit geval wallen worden genoemd. Dit in tegenstelling tot de kronkelige wegen op de kreekruggen. Langs deze weg staan bomen met een enkelzijdige wegsloot.

5.9 Benningbroek

In 1850 had Benningbroek een tweezijdige lintbebouwing met hier en daar een bebouwingsverdichting, vooral rondom de kerk. Circa 1900 is deze verdichting weer grotendeels verdwenen. Rond 1940 is het aantal huizen behoorlijk toegenomen. Na 1945 is het dorp aan de zuidwestelijke zijde aanzienlijk uitgebreid. Het dorp heeft een zeer geringe kern, gevormd door de kerk en een café. Langs de kronkelige dorpsweg, het gevolg van een kreekrug als ondergrond, staan bomen met een enkelzijdige wegsloot.

5.10 Hauwert

Rond 1850 bestond het dorp Hauwert uit een eenzijdige lintbebouwing. Einde 19de eeuw blijkt deze bebouwing dubbelzijdig te zijn. Rond 1940 is het beeld hetzelfde gebleven. Het aantal huizen is dan alleen groter geworden.
Na 1945 is de bebouwing ten oosten van de kerk enigszins uitgebreid. De boerderijen aan de dorpsweg in Hauwert zijn wat hoger gelegen dan de weg zelf. Dit is mijns inziens het gevolg van het feit dat deze boerderijen op terpen zijn gebouwd zonder dat deze door een wal met elkaar verbonden zijn geweest. De dorpsweg die nogal kronkelig is, zou om deze terpen heen gelegd kunnen zijn. Langs deze weg staan bomen en bevindt zich een enkelzijdige wegsloot.

5.11 Buitengebied

In 1850 stonden in het buitengebied alleen bij het gehucht De Wijzend enkele huizen en even ten noorden van Midwoud, bij het latere gehucht De Knap. Einde 19de eeuw zijn nog steeds alleen deze twee gehuchten bebouwd, al is het aantal huizen daar wel toegenomen en is er zelfs een nieuw gehucht, genaamd Boerdijk, ten noordwesten van Oostwoud, bijgekomen. Langs de Middenweg in de Bennemeer bleek een enkele woning te zijn gebouwd.
Rond 1940 is het aantal woningen op genoemde plaatsen weer vermeerderd en is er ook enige bewoning te zien ten zuiden en zuidoosten van Benningbroek. Na 1945 zijn bovengenoemde gehuchten aanzienlijk in bewoning toegenomen.

6. Bebouwingskarakeristiek

6.1 Noorder-Koggenland

In de gemeente Noorder-Koggenland was er in de MIP-periode in de negen dorpen van de huidige gemeente in meer en mindere mate sprake van een concentratie van bebouwing. De kerk met de begraafplaats vormde veelal de kern waar ook de overige bebouwing zoals woonhuizen, schuren en boerderijen gebouwd werden. Opperdoes is het enige komdorp binnen de huidige gemeentegrens, de overige dorpen zijn lintdorpen. De woonhuizen in de gemeente variëren zowel wat betreft de schaal als wat betreft de detaillering van eenvoudige vissershuisjes tot vrijstaande herenhuizen waar veel aandacht besteed is aan de detaillering.
De agrarische bedrijven behoren tot het type stolpboerderij of tot het rechthoekige kop-romp type waarbij zowel het bedrijfsdeel als het woonhuis onder een zadeldak is geplaatst. Het komt ook voor dat het woonhuis voor de stolpschuur is gebouwd. De boerderijen zijn zowel sober als verrijkt met pilasters, kroonlijst en verhoogde middenpartij. Veel boerderijen zijn deels vernieuwd; met name zijn de raampartijen vergroot of toegevoegd.
Bijzonder in de gemeente is de spoorlijn Hoorn-Medemblik waarlangs nog drie voormalige stations met dienstwoningen staan.
Naast bebouwing uit de MIP-periode komt er in de gemeente ook oudere bebouwing voor zoals de kerken en de oudere stolpboerderijen.
De nieuwe bebouwing van na 1940 is zowel tussen de bestaande bebouwing als achter de dorpslinten verrezen. Beeldbepalend in de gemeente zijn de vele kerktorens en de twee Amerikaanse windmolens.

6.2 Midwoud

In de kern van Midwoud staat de kerktoren uit 1867. De bijbehorende kerk is in 1984 verbrand. De vrijstaande bakstenen kerktoren op vierkant grondplan met ruiter en torenspits vormt door middel van een halfronde opening de toegang tot de nieuwe Nederlands Hervormde Kerk van Midwoud. Tegenover de kerk staat het voormalige gemeentehuis en de voormalige pastorie. Het voormalige gemeentehuis,
Midwouder Dorpsstraat 17, is een hoogopgetrokken gepleisterd pand bestaande uit vijf traveëen met een centraal geplaatste entree en een verhoogde middenpartij met het gemeentewapen. Op het dak is een houten dakruiter met een kap met een windvaantje geplaatst.
Opmerkelijk zijn de grote herenhuizen in de kern van Midwoud. Zij zijn hoogopgetrokken, veelal gepleisterd en versierd met geometrische motieven of klein beeldhouwwerk. Deels zijn deze herenhuizen door middel van bruggen met hekwerken met de Dorpsstraat verbonden. Naast kleinere woonhuizen komen er ook agrarische bedrijven voor in de dorpskern van het type stolpboerderij met pilasters, kroonlijst en asymmetrisch geplaatste ingangspartij met risalerende en verhoogde middenpartij.
Aan het eind van het dorp op de grens met Oostwoud staat de oude school met onderwijzerswoning.

6.3 Oostwoud

Tussen Midwoud en Oostwoud aan de Oostwouder Dorpsstraat staan woonhuizen met schuren en agrarische bedrijven uit de periode 1870-1930. De kleine Stoomzuivelfabriek Oostwoud uit 1907 onder zadeldak is door middel van een brug met de Dorpsstraat verbonden. Rondom de Nederlands Hervormde Kerk uit 1753 met begraafplaats, kleine school en de voormalige pastorie is een concentratie van woonhuizen en boerderijen ontstaan. Dit deel van het dorp ligt hoger en de

weg heeft een enigszins slingerend verloop. Opmerkelijk in de dorpskern is de voormalige pastorie, Oosteinde 57. Het pand onderscheidt zich van de overige bebouwing door de grote schaal en het gebruik van een zwarte baksteen met witte detaillering. De symmetrisch gelede voorgevel bestaat uit vijf traveëen met een centraal geplaatst entree. Brede gepleisterde pilasters met geometrische motieven lopen tot de gevellijst. Ook in deze dorpskern bestaat de bebouwing uit afwisselend agrarische bedrijven en woonhuizen.

6.4 Hauwert

Het dorp Hauwert heeft een plattelandskarakter en ondanks het feit dat er een Nederlands Hervormde Kerk staat uit de 15de eeuw is er niet echt sprake van een dorpskern. Direct achter de kerk is de begraafplaats met zerken uit de MIP-periode. Behalve de voormalige pastorie direct bij de kerk zijn de woonhuizen en agrarische bedrijven sober. De boerderijen liggen verspreid langs de slingerende Hauwert en behoren voornamelijk tot het type Westfriese stolpboerderij.

6.5 Opperdoes

Opperdoes is het enige dorp in de gemeente Noorder-Koggenland dat behoort tot het komdorptype. De kern, de kom, wordt gevormd door de 16de eeuwse Nederlands Hervormde Kerk met de begraafplaats. Direct hiernaast ligt de Gouw met het voormalige gemeentehuis uit circa 1925. Het donkere bakstenen gebouw met toren is met name in het benadrukken van de horizontale en verticale accenten beïnvloed door de vormentaal van de Amsterdamse School. Op een liseen naast het entree is een leeuw met het wapen van de gemeente Opperdoes geplaatst. Achter de Gouw ligt een hoger gelegen steegje, Tempel, met woonhuizen en aardappelschuren langs de vaarten. Behalve woonhuizen en schuren liggen aan het Zuiderpad en Kluiten eveneens agrarische bedrijven langs het water. De meeste stolpen zijn voor de MIP-periode gebouwd. Ook ten oosten van de kern aan de Kerkebuurt staan voornamelijk stolpen van voor de MIP-periode. Naast de oude kerk heeft het dorp nog twee kerken namelijk de Kerk Ebenhaezer en Reboth, een kleine bakstenen kerk op rechthoekig grondplan uit 1929, en de Gereformeerde Kerk uit 1939 aan het Noorderpad. Het is een sobere bakstenen kerk onder samengesteld dak met vieringspits en pastorie. Zowel aan het Noorderpad als aan de Nieuwe Weg staan voornamelijk woonhuizen onder zadeldak, soms met aardappelschuren. Door het dorp lopen veel vaarten, deze vaarten werden voornamelijk gebruikt voor het aardappelvervoer.
Opmerkelijk in Opperdoes is het voormalige station met dienstwoning uit 1886 naar ontwerp van Ir. A.J. Krieger. Het haltegebouw ligt op de lijn Hoorn-Medemblik. Het heeft een rechthoekige plattegrond met een bouwlaag onder zadeldak. De gevel wordt geleed door vijf, deels risalerende, traveëen. Het haltegebouw is het spiegelbeeld van het station in Twisk.

6.6 Twisk

Twisk is een lintdorp met een wegsloot en tweezijdige bebouwing langs de slingerende Dorpsstraat. Er is geen sprake van een echte dorpskern. De bebouwing bestaat voornamelijk uit grote vrijstaande huizen, boerderijen en enkele kleinschalige woonhuizen onder zadeldak die iets dichterbij elkaar geplaatst zijn.
De schuine ligging van veel van de gebouwen verwijst naar de oorspronkelijk verkavelingsstruktuur van het gebied. Langs de spoorlijn Hoorn-Medemblik staat het station van Twisk. Het station met dienstwoning werd in 1886 gebouwd naar ontwerp van Ir. A.J. Krieger.
Het is een rechthoekig bakstenen gebouw, een bouwlaag onder zadeldak met detaillering van lichte baksteen. Het station is evenals het

spiegelbeeldige ontwerp in Opperdoes een zeldzaam geworden voorbeeld van een volledig bewaard gebleven stationsgebouw.
De 17de-eeuwse Nederlands Hervormde Kerk heeft een begraafplaats uit de MIP-periode. Hiertegenover staat de voormalige pastorie uit 1878. De pastorie heeft een monumentale voorgevel met een middenpartij met halfzuilen die verlengd worden langs de geveltop en een uitgebouwd portiek op zuilen met balkon. De detaillering bestaat met name uit de dameskopjes van stucwerk in de wenkbrauwen en detaillering in de geveltop. De zijgevel heeft eveneens een verhoogde middenpartij maar is veel soberder. Langs de Dorpsstraat staat de Doopsgezinde Vermaning uit 1867. Het is een eenvoudige beschilderde bakstenen kerk met gecementeerde en beschilderde steunberen op de hoeken, een brede daklijst beëindigt de gevel. De kerk heeft een houten ruiter met torenspits. In de bocht van het dorp ligt een ander ontmoetingspunt namelijk café 't Swarte Paert uit ca. 1920. De twee afgeschuinde en verhoogde hoeken van het pand met lage hoektorens onderscheiden dit pand van de overige bebouwing. Opmerkelijk in Twisk zijn de bruggen en gave hekwerken maar ook de rijke detaillering van vele panden. Bijvoorbeeld de rentenierswoning Dorpsweg 82 is een woonhuis op rechthoekig grondplan met een voorgevel met hoek- en middenpilasters, een versierde kroonlijst en een dakkapel met gesneden windveren, ook de geknikte wenkbrauwen zijn met motieven gesierd.
De agrarische bedrijven variëren zowel in hoofdvorm als in de uitwerking van de detaillering. Dorpsweg 162 is een voorbeeld van een sobere stolphoeve met staart; met een dakkapel met houten wangstukken en segmentvormige bekroning. De datering 1886 staat in de ronde gemetselde schoorsteen op het voorschild. Dorpsweg 169 is een Westfriese stolphoeve met voorhuis met een voorgevel met topgevel van houtbeschot. Ook komen er enkele stolpboerderijen voor zoals Dorpsstraat 138 met zijlings geplaatst woonhuis met een gemetselde halsgevel. Naast de stolp komt het kop-romptype voor. Een eveneens veel voorkomend beeld is een vrijstaand woonhuis voor de schuur zoals nummer 160. Hier is een royaal woonhuis met erker, bakstenen balustrade met pirons en een kleine hoektoren voor de stolpschuur geplaatst. De brug met hekwerk is zeer gaaf. De voormalige school plus onderwijzerswoning bevond zich bij het oude gemeentehuis aan het eind van het dorp. Vanaf hier wordt de afstand overwegend groter tussen de woonhuizen, rentenierswoningen en agrarische bedrijven. Het lint wordt afgesloten door nummer 24, een boerderij op rechthoekig grondplan met staart. De voorgevel heeft bakstenen pilasters met blokmotief en een verhoogde middenpartij.
Een breed entree is in het portiek geplaatst. Na deze boerderij bestaat de bebouwing uit een eenzijdige lintbebouwing van woonhuizen onder zadeldak en enkele kleinere stolpen. Bebouwing van na de MIP-periode is zowel langs het lint tussen de oudere bebouwing als achter het dorpslint ontstaan. Tussen Twisk en Abbekerk ligt een heel klein gemaal aan de Bennemeersweg 25. Het dorp Twisk met de wegsloot is beschermd dorpsgezicht.

6.7 Abbekerk

Abbekerk is een tweezijdig bebouwd lintdorp met een wegsloot. Zowel sobere agrarische bedrijven als woonhuizen zijn langs de slingerende weg gebouwd.
De kerk van Abbekerk is van voor de MIP-periode evenals het rechthuisje bij het dorpscafé.
Het voormalige gemeentehuis uit 1877 is doormiddel van een bakstenen brug met ijzeren hekwerk verbonden met de weg. Een opmerkelijk woonhuis is de villa aan de Dorpsstraat 62. De villa is op een vierkant grondplan gebouwd en heeft een identieke voor- en zijgevel bestaande uit vijf traveëen met een centraal entree waarboven een balkon met hekwerk rustend op consoles is aangebracht. Lisenen lopen zowel langs de

middenpartij als langs de hoeken. Op het dak zijn vier gemetselde schoorstenen met metalen tentdakjes aangebracht. Aan het eind van het dorp richting Twisk staat een Amerikaanse windmolen uit ca. 1920. Hiernaast liggen resten van een molenfundament. Achter het dorpslint is nieuwbouw gebouwd. Op de grens van Lambertschaag staat de voormalige school.

6.8 Lambertschaag

Vanaf Abbekerk loopt het tweezijdig bebouwde dorpslint door in Lambertschaag. De bebouwing bestaat uit woonhuizen en agrarische bedrijven op ruime afstand geplaatst.
De Hervormde Kerk van Lambertschaag werd in de 17de eeuw gebouwd; de brug en het hekwerk werden echter in 1941 vervangen. In de buurt van de Westfriesedijk staat het dorpscafé 't Fortuin (nu 't Wagewiel) waar in de MIP-periode ook de kolfbaan was.

6.9 Sijbekarspel

Sijbekarpsel is een agrarisch dorp met dubbele lintbebouwing langs de brede rechte Westerweg. De bebouwing bestaat uit agrarische bedrijven, woonhuizen en rentenierswoningen. Naast de 16de-eeuwse Hervormde Kerk staat de hoogopgetrokken pastorie met een regelmatig gelede voorgevel met centraal geplaatst entree in een omlijsting.
Iets verder in het dorp staat de voormalige onderwijzerswoning en de voormalige school. Opmerkelijk zijn de veelvoorkomende klokvormige houten topgevels van de grote stolpboerderijen zoals Westerweg 8 uit 1890. Deze stolphoeve heeft een symmetrisch ingedeelde voorgevel met bakstenen pilasters en een houten kroonlijst. Boven het midden van de gevel is een houten klokvormige topgevel geplaatst met vazen op de afsluitende zijpilasters en een segmentfronton als bekroning.
Een ronde gemetselde schoorsteen staat op het voorschild. De darsdeuren bevinden zich in de zijgevel. Op de grens met Benningbroek staat het molenrestant van de voormalige korenmolen De Haan uit 1840.
De molen behoort tot het type achtkantige bovenkruier met stelling.

6.10 Benningbroek

Evenals Sijbekarspel is Benningbroek een tweezijdig bebouwd lintdorp waar de bebouwing bestaat uit woonhuizen en agrarische bedrijven.
De agrarische bedrijven behoren voornamelijk tot het type stolpboerderij met voorhuis. De begraafplaats van de 16de eeuwse Hervormde Kerk heeft grafzerken uit de MIP-periode. Bij de kerk staat het dorpscafé de Roode Leeuw. Het station van Benningbroek heeft zijn oorspronkelijke opschrift verloren. Het voormalige station, dat nu een bedrijf is geworden, is te vergelijken met de stations van Twisk en Opperdoes, maar minder gaaf.

6.11 Buitengebied

Er is weinig verspreid staande bebouwing in het buitengebied. Langs de Westfriesedijk staan enkele agrarische bedrijven. In het gehucht Veldhuis staat de boerderij Veldhuis uit 1878. De boerderij behoort tot het rompkoptype. Het voorhuis heeft een symmetrisch gelede voorgevel met lisenen en baksteenreliëf. De grote Amerikaanse windmoter tussen Oostwoud en Hauwert is beeldbepalend in het landschap.

Verantwoording inventarisatie

Bij de inventarisatie van objecten uit de periode 1850 - 1940, de MIP-periode, in de gemeente Noorder-Koggenland gekeken naar de gaafheid, de situering en de eventuele architectuur-of lokaalhistorische waarde van de objecten.
De oorspronkelijke functie was eveneens een criterium voor het plaatsen op de inventarislijst. Zo werden kerken, pastorieën, scholen, raadhuizen, de watertoren en de molen mede vanwege de historisch-functionele waarde geïnventariseerd.
Er is getracht een overzicht te geven van de meest gave exemplaren van de verschillende typen woonhuizen en agrarische bedrijven. De gemeente Noorder-Koggenland kende in de MIP-periode voornamelijk verdichting en uitbreiding langs de bestaande lintbebouwing. Inventarisatie op basis van een stedebouwkundige typologie was daarom niet relevant.

Geraadpleegde archieven en literatuur

Archieven

Nieuw-archief van de gemeente Abbekerk
Nieuw-archief van de gemeente Midwoud
Nieuw-archief van de gemeente Opperdoes
Nieuw-archief van de gemeente Sijbekarspel
Nieuw-archief van de gemeente Twisk

Literatuur

Knaap, J.P.H. v.d., *Sloot, huis, midden. Wat geschied is in Abbekerk en Lambertschaag,* Hoorn, 1978.

Kok, J., *Stoomtrams rond Hoorn, Schoorl,* 1982.

Kooiman, D., *De Zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland,* Haarlem, 1936.

Bureau Maas, *Landschapsonderzoek Noord-Holland, regio D:* West-Friesland. Uitgevoerd in opdracht van de Dienst Ruimte en Groen (voorheen PPD) van de provincie Noord-Holland, Haarlem, 1989.

Pons, L.J. en prof. ir. Oosten, M.F., *De bodem van Noord-Holland,* Wageningen, 1974. Uitgave Stichting voor Bodemkartering.

Vries, G. de, *De Zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland,* Haarlem, 1864. 1e uitgave.

Vries, G. de, *De Zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland,* Haarlem, 1894. 2e uitgave.

Zwaan, J., *Het dorp Opperdoes,* Alphen aan de Rijn, 1973.

Tabel I Bevolkingsontwikkeling

	1851	1860	1870	1875	1880	1890
Abberkerk	827	797	826	836	840	717
Midwoud	616	759	906	972	994	1.007
Nibbixwoud	707	870	1.041	1.133	1.199	1.100
Opperdoes	695	763	813	815	768	810
Sijbekarspel	926	1.089	1.219	1.280	1.186	1.169
Twisk	662	709	765	801	832	835

	1900	1910	1920	1925	1930	1940
Abberkerk	710	720	730	717	768	825
Midwoud	1.005	1.026	1.074	1.086	1.091	1.101
Nibbixwoud	1.032	1.117	1.303	1.345	1.437	1.540
Opperdoes	860	874	932	970	1.067	1.239
Sijbekarspel	1.139	1.159	1.372	1.340	1.375	1.359
Twisk	792	756	763	725	742	719

	1991
Noorder-Koggenland	9.547

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland 1 t/m 10.

2. De voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes Sijbekarspel en Twisk rond 1850. Mil. Top. kaart, verkend 1849-1850. Gegraveerd 1854. Zie afb. 7. voor onderlinge gemeentegrenzen.

3a. Voormalige gemeente Abbekerk rond 1867; J.Kuyper, Gemeente- atlas van Noord-Holland, 1869. Groningen, 1984.

3b. Voormalige gemeente Midwoud rond 1866; J.Kuyper, Gemeente-atlas van Noord-Holland, 1869. Groningen, 1984.

3c. Voormalige gemeente Nibbixwoud rond 1866; J.Kuyper, Gemeente-atlas van Noord-Holland, 1869. Groningen, 1984.

3d. Voormalige gemeente Opperdoes rond 1865; J.Kuyper, Gemeente-atlas van Noord-Holland, 1869. Groningen, 1984.

3e. Voormalige gemeente Sijbekarspel rond 1866; J.Kuyper, Gemeente-atlas van Noord-Holland, 1869. Groningen, 1984.

3f. Voormalige gemeente Twisk rond 1866; J.Kuyper, gemeente-atlas van Noord-Holland, 1869. Groningen, 1984.

4. De voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1900; Top. kaart verkend in 1877, ged. herzien in 1887 en 1907.

5. De voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Oppperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1940. A.M.S. M381, sheets 333,334,339 en 340.

6. Gemeente Noorder-Koggenland in 1989, *Grote Provincie Atlas*, Groningen 1989.

7. De voormalige grenzen van de gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk voorzover deze binnen de huidige gemeente Noorder-Koggenland vallen.

8. De voornaamste waterwegen in de voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1850.

9. De voornaamste waterwegen in de voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1940.

10. De voornaamste dijken, kaden en wegen in de voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1850.

11. De voornaamste dijken, kaden en wegen in de voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1940

12. Bodemkaart, *De bodem van Noord-Holland*, Wageningen 1974.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

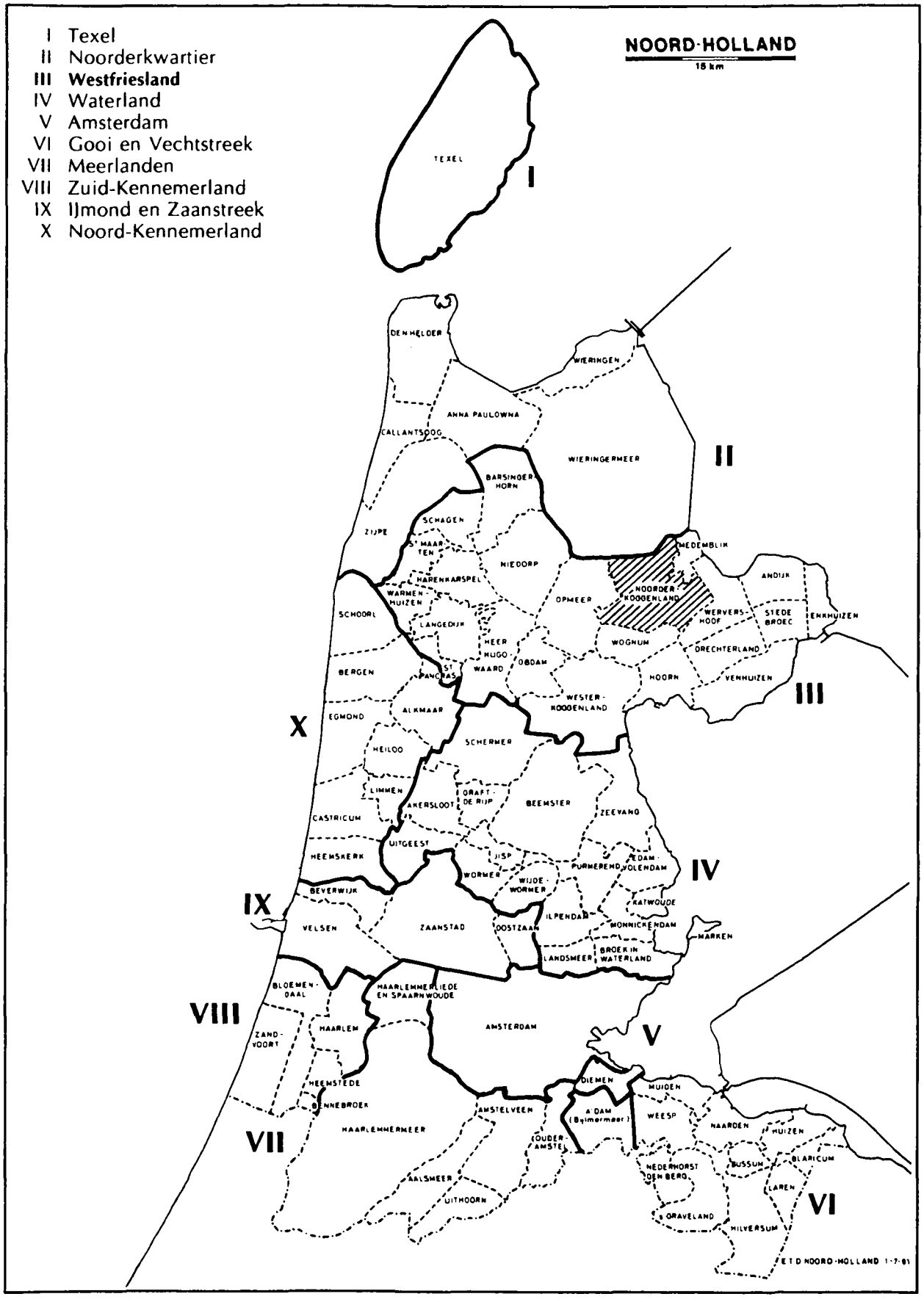

2. De voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1850

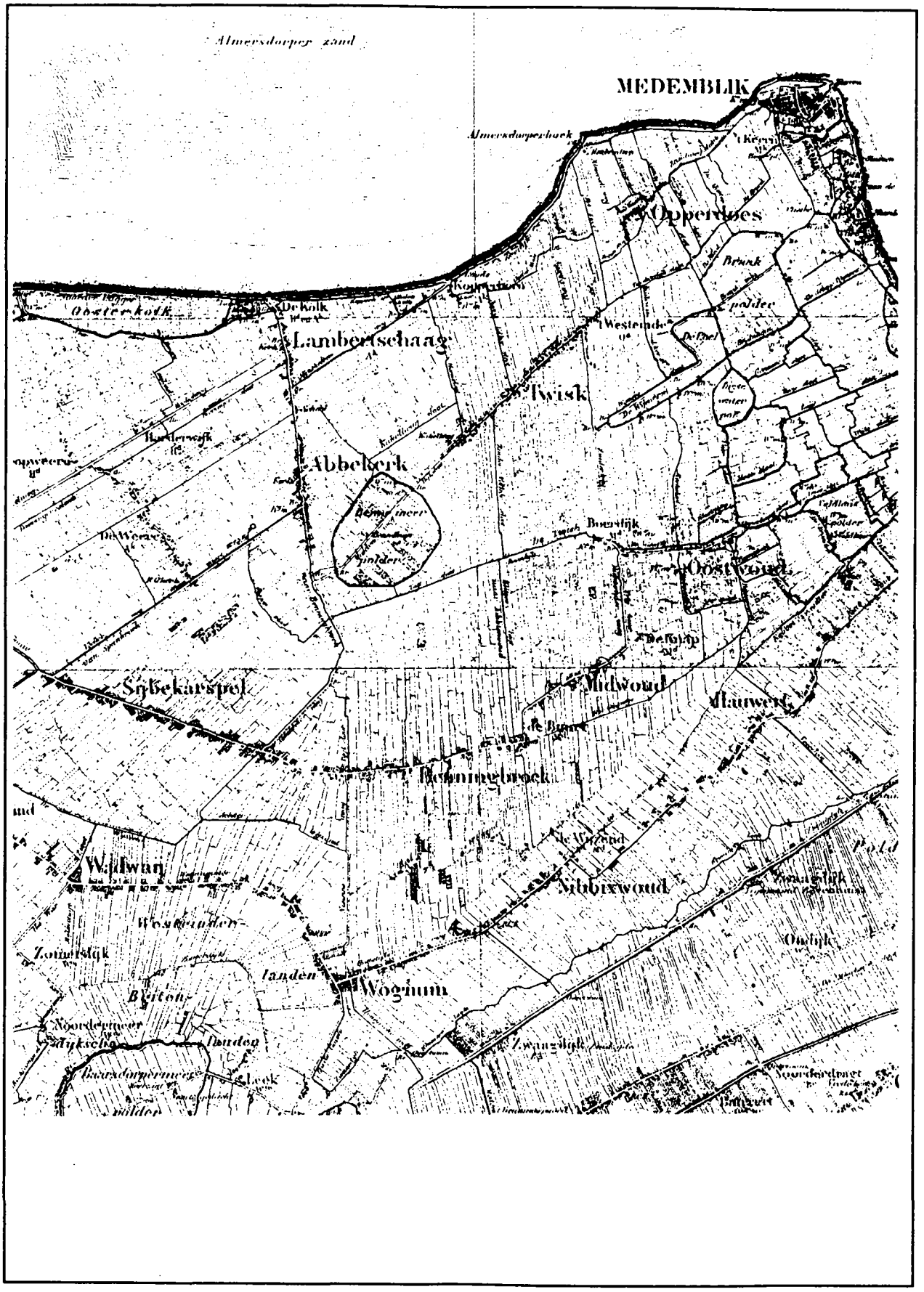

3a. Voormalige gemeente Abbekerk rond 1867

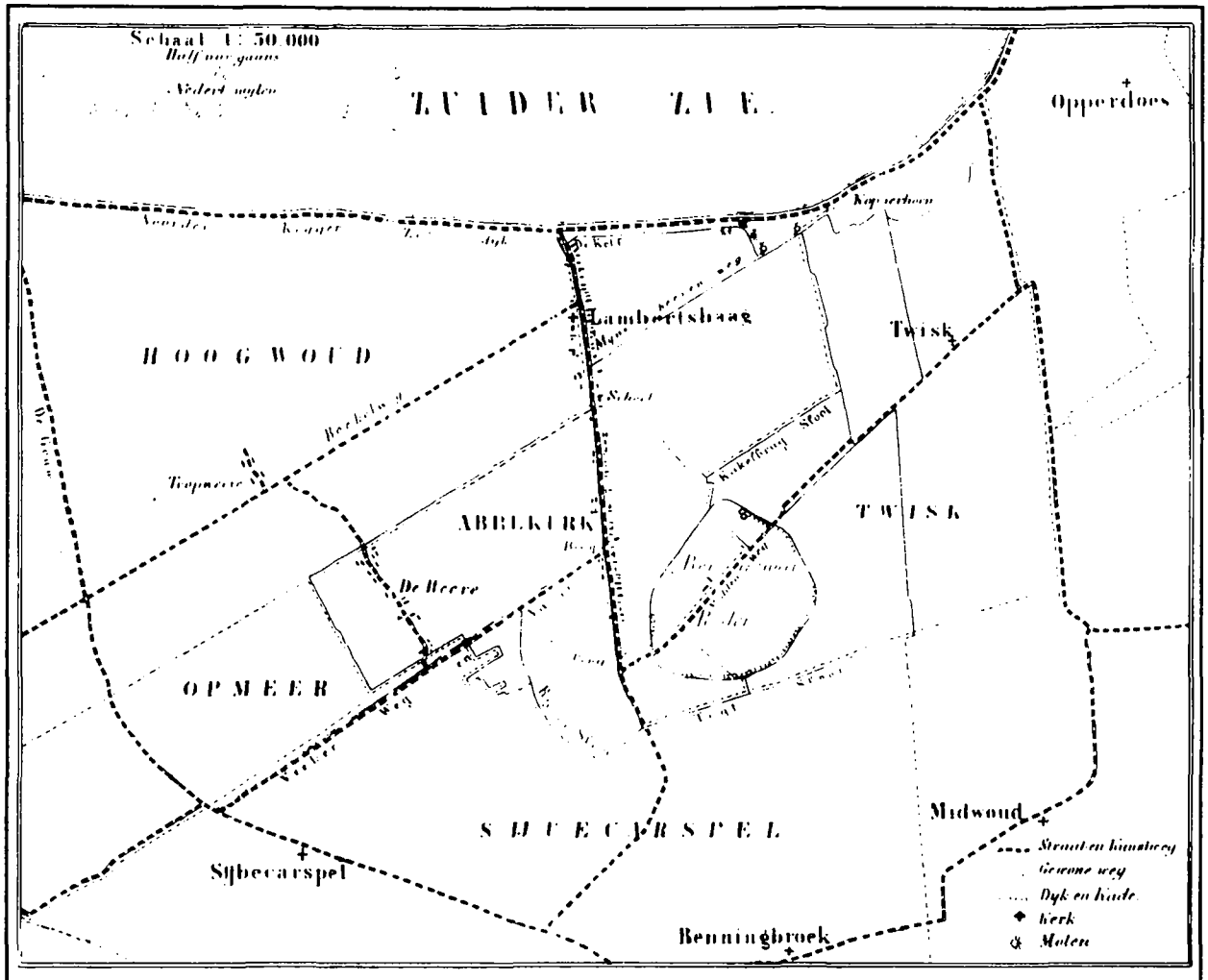

3b. Voormalige gemeente Midwoud rond 1866

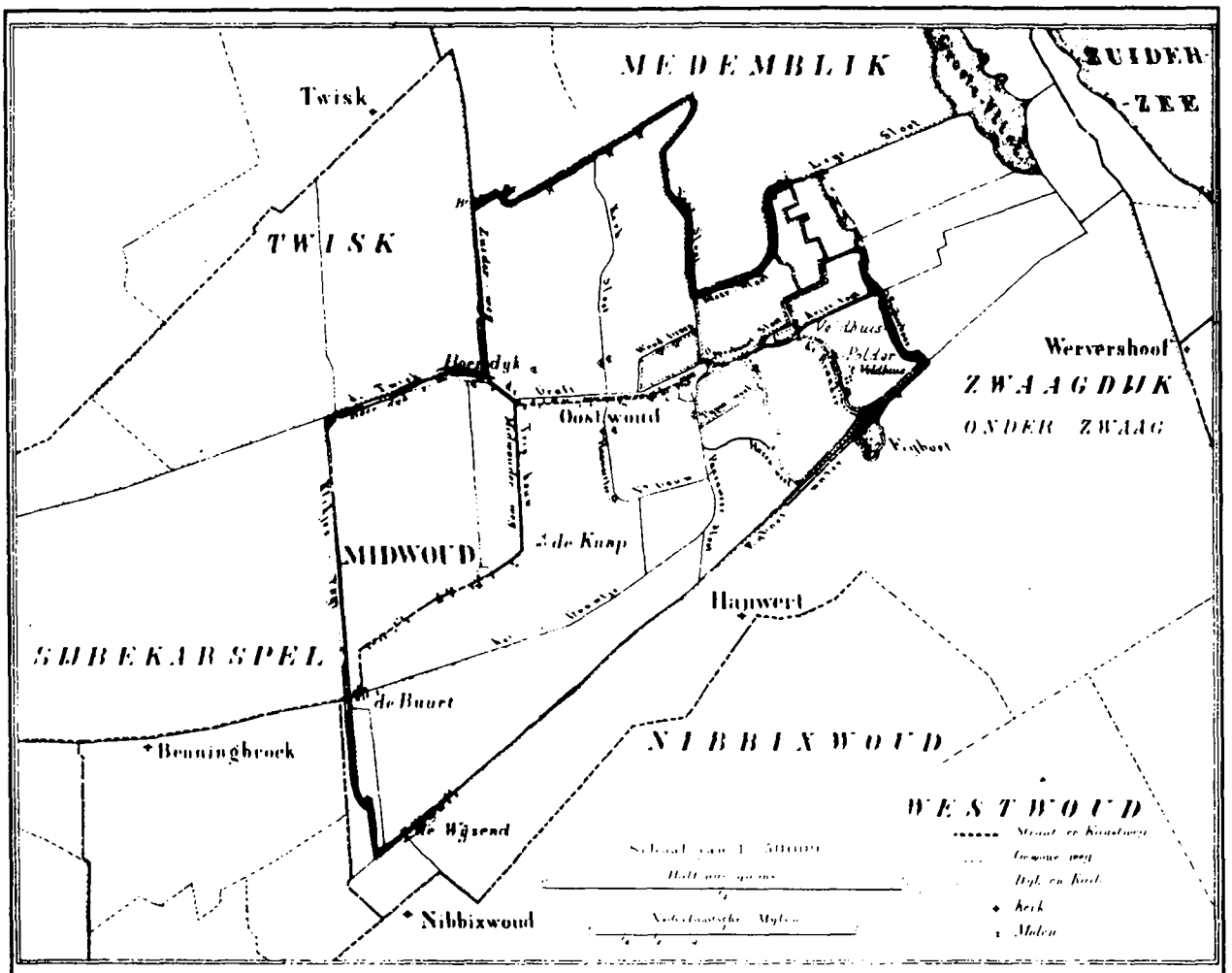

3c. Voormalige gemeente Nibbixwoud rond 1866

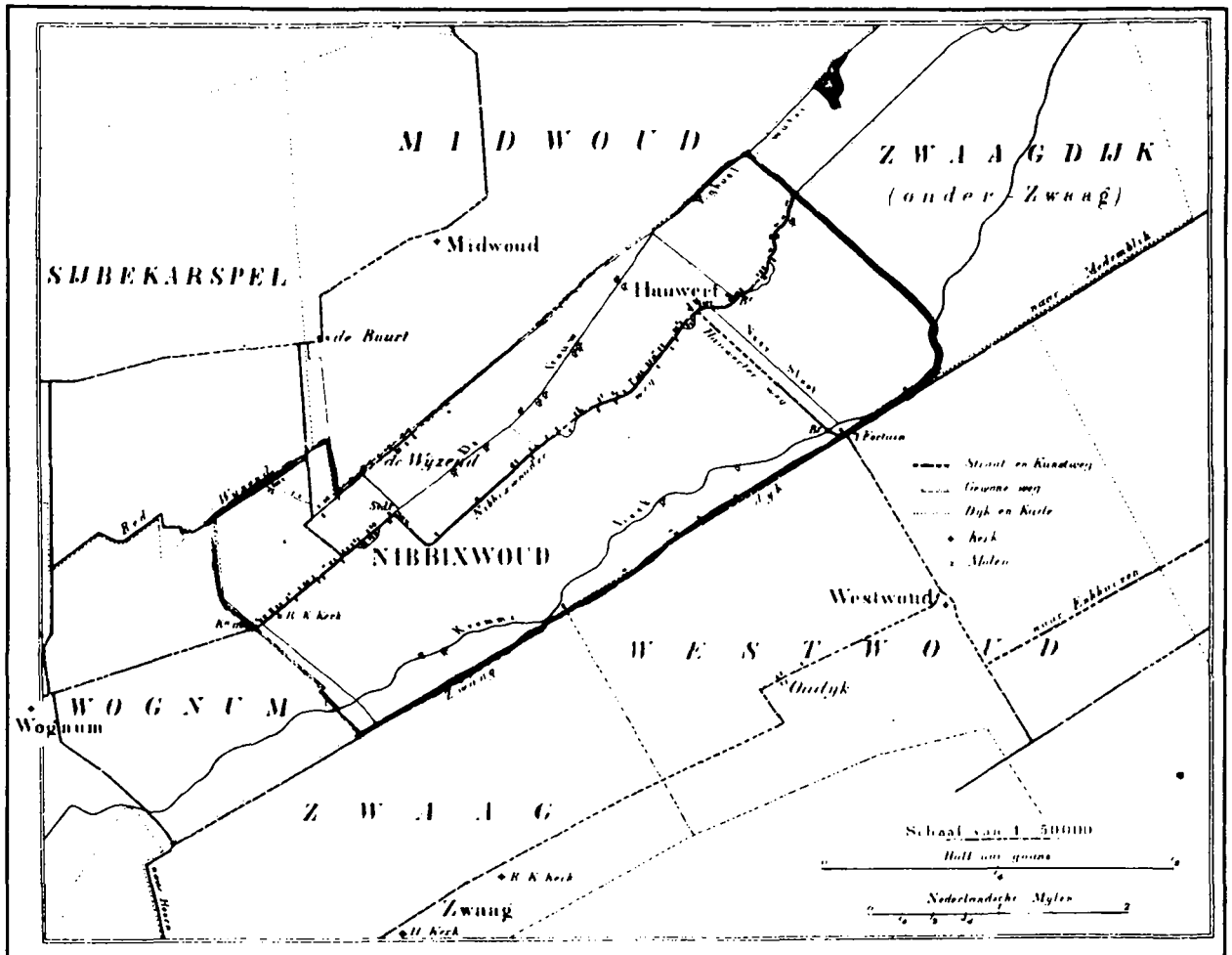

3d. Voormalige gemeente Opperdoes rond 1865

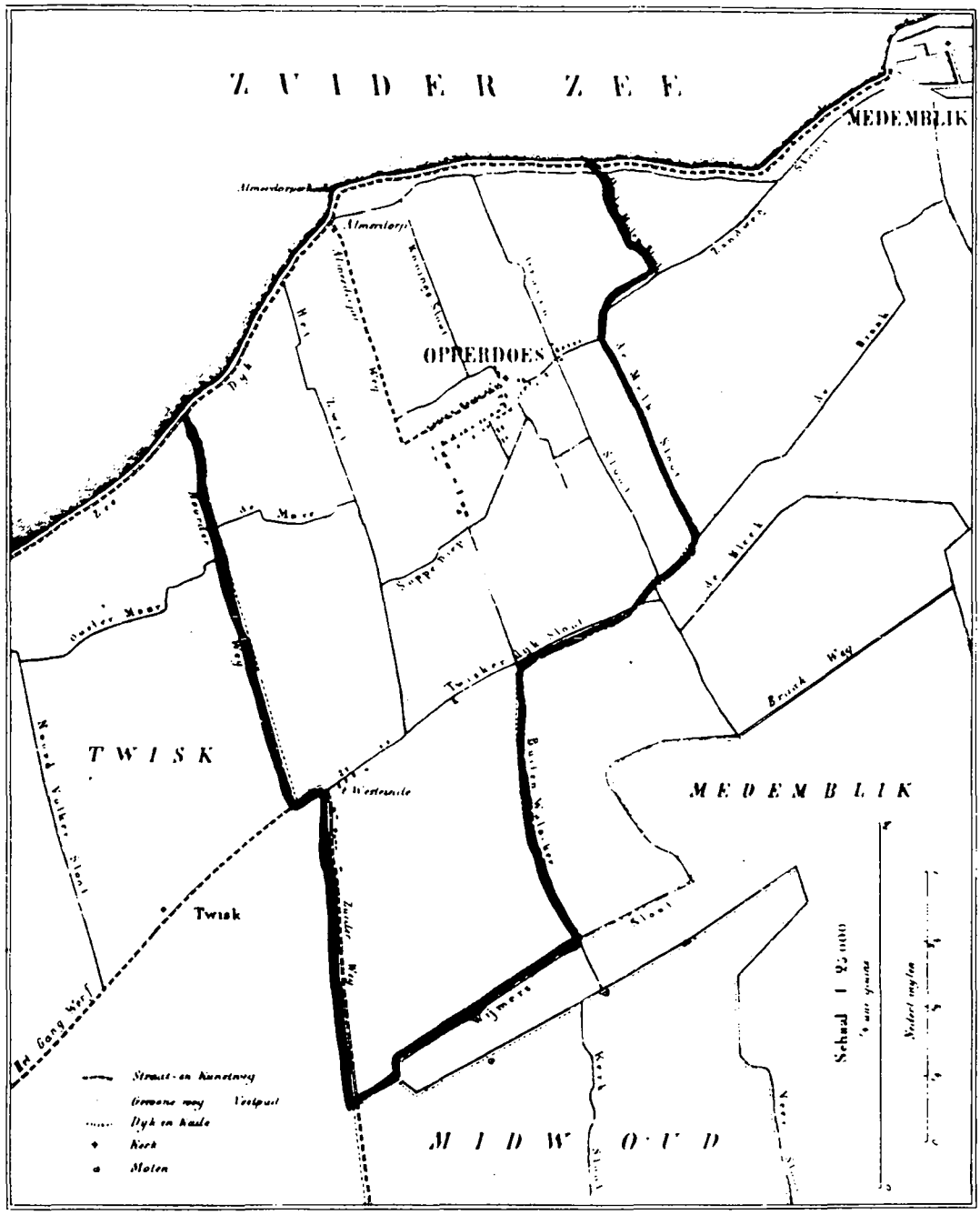

3e. Voormalige gemeente Sijbekarspel rond 1866

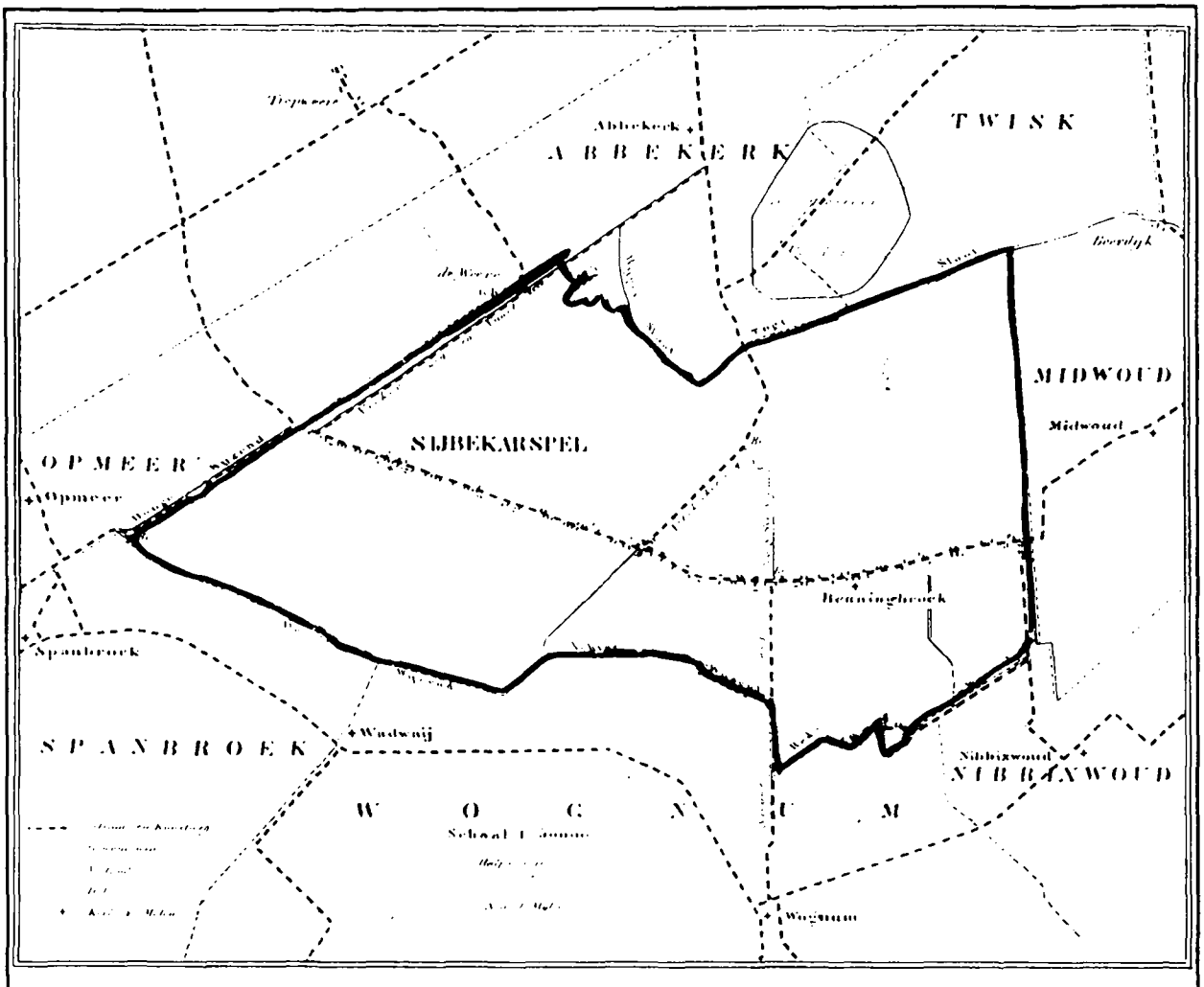

3f. Voormalige gemeente Twisk rond 1866

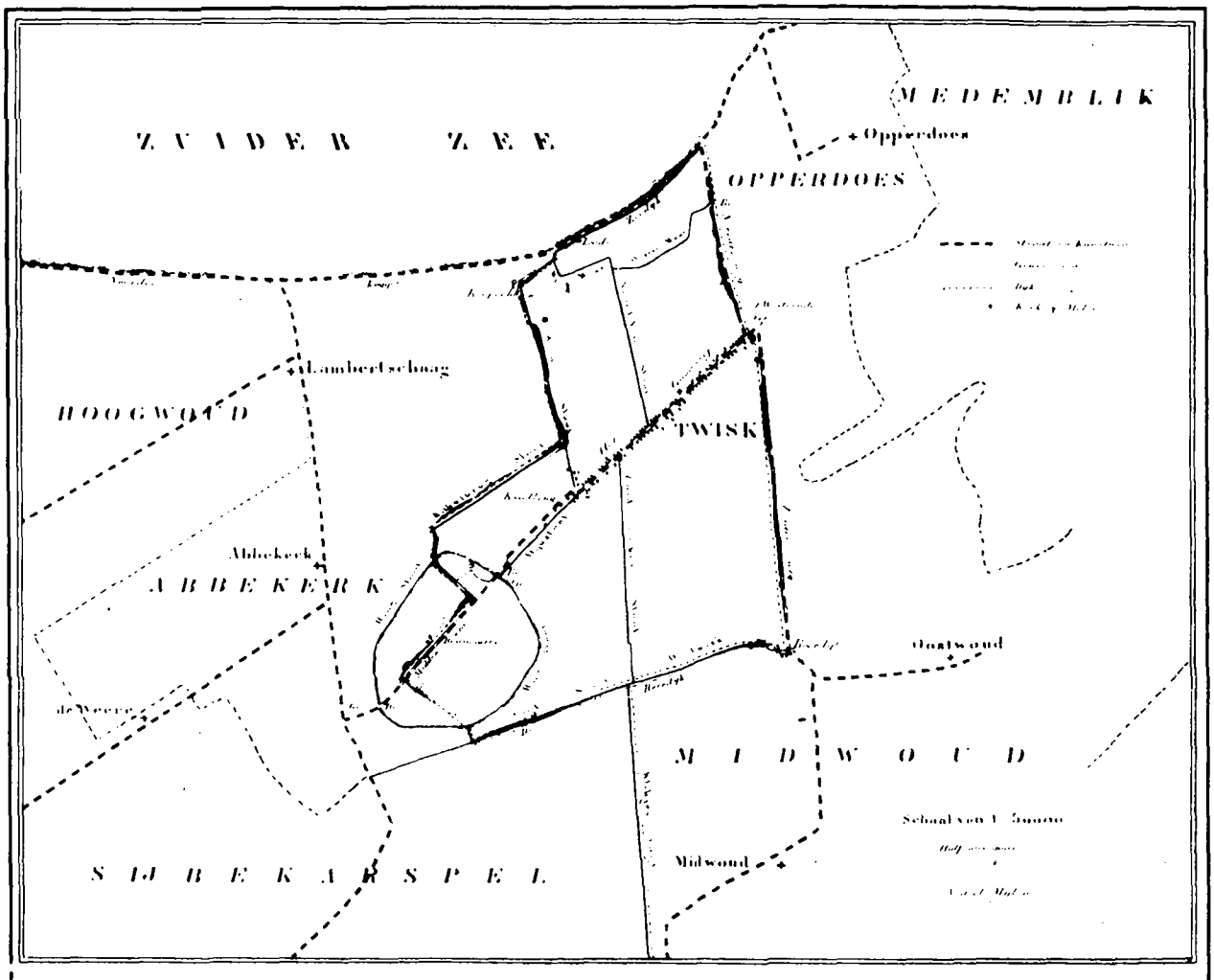

4. De voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1900

5. De voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1940

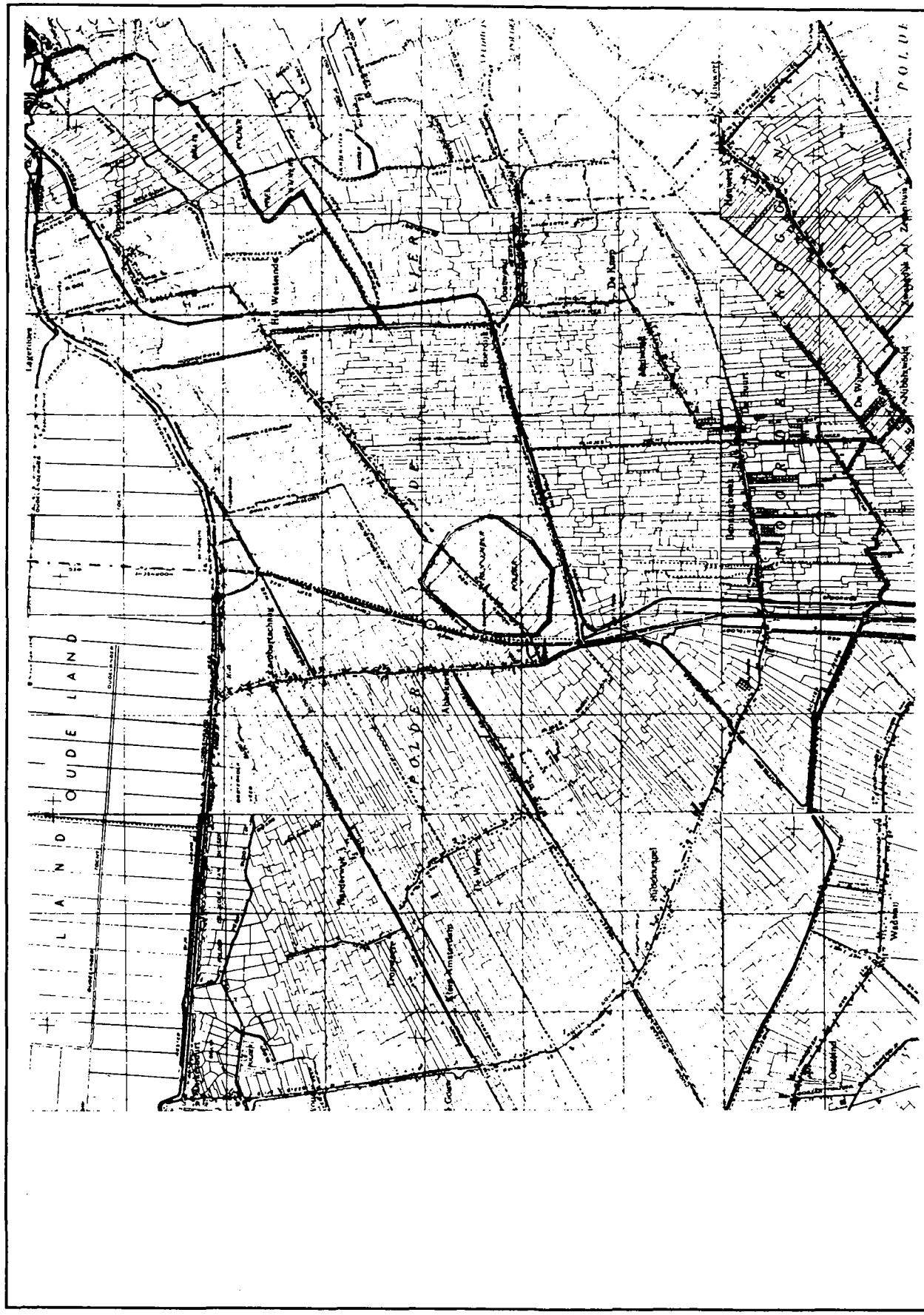

6. Gemeente Noorder-Koggenland rond 1989

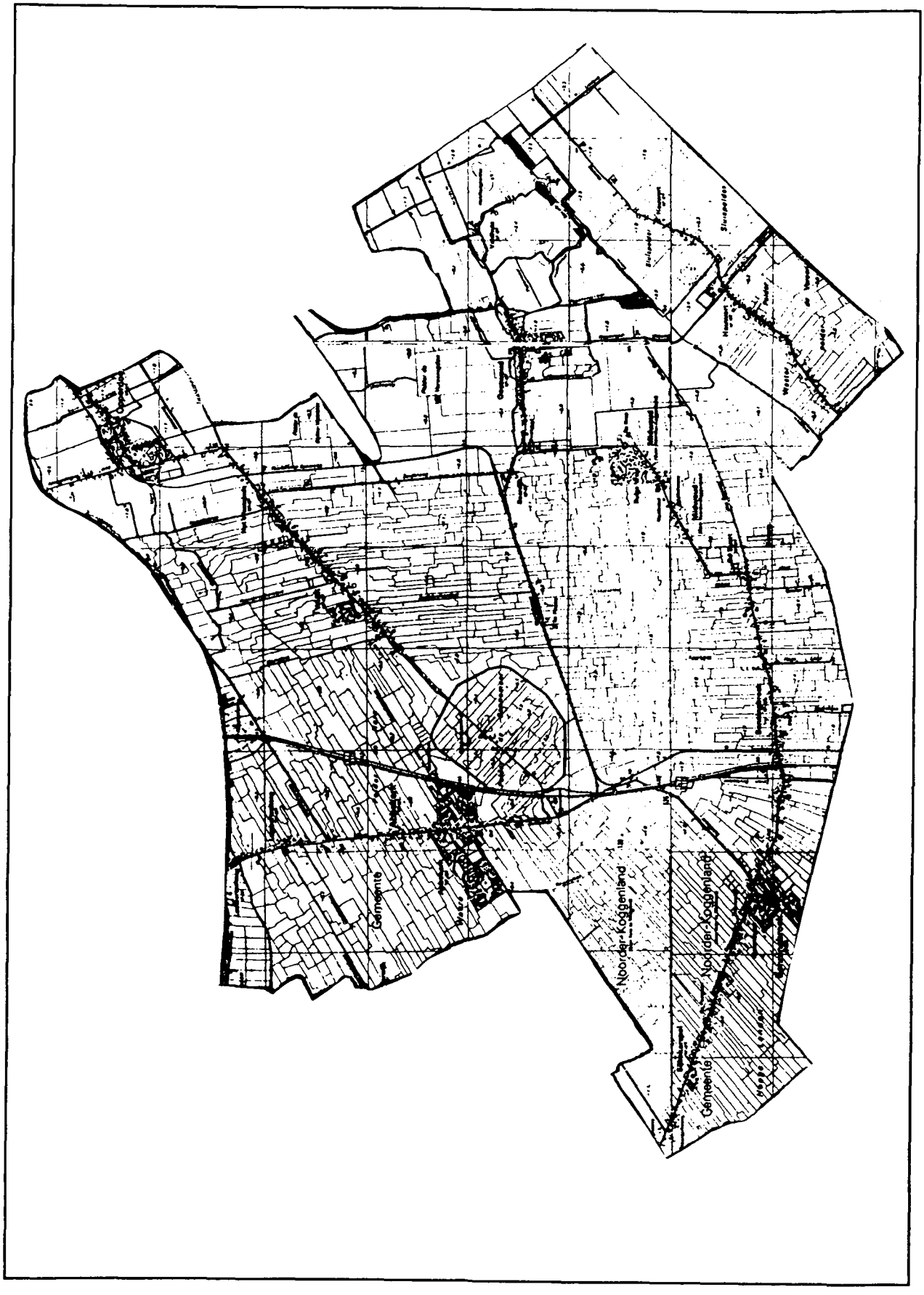

7. De voormalige grenzen van de gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk binnen de huidige gemeente Noorder-Koggenland

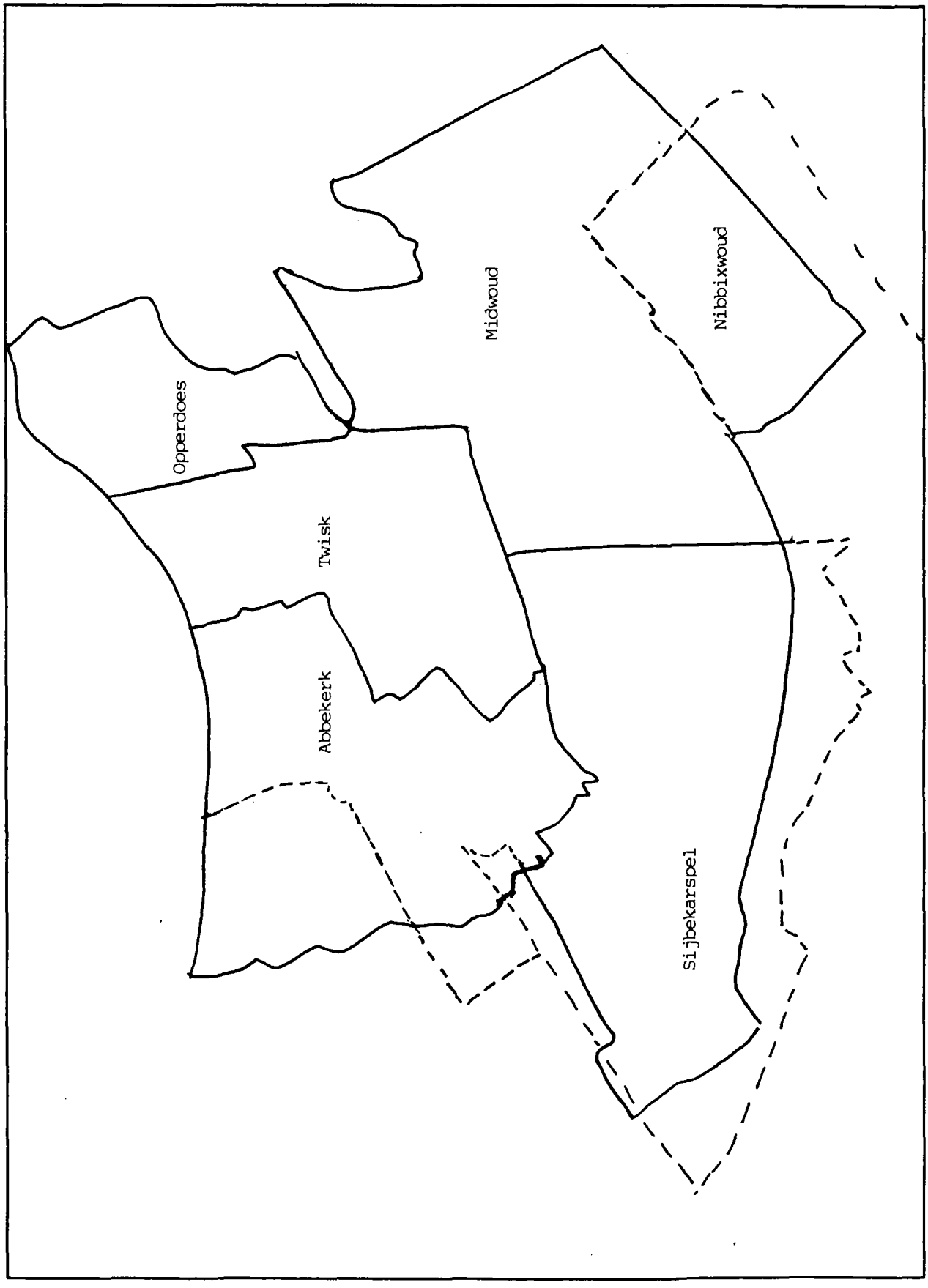

8. De voornaamste waterwegen in de voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1850

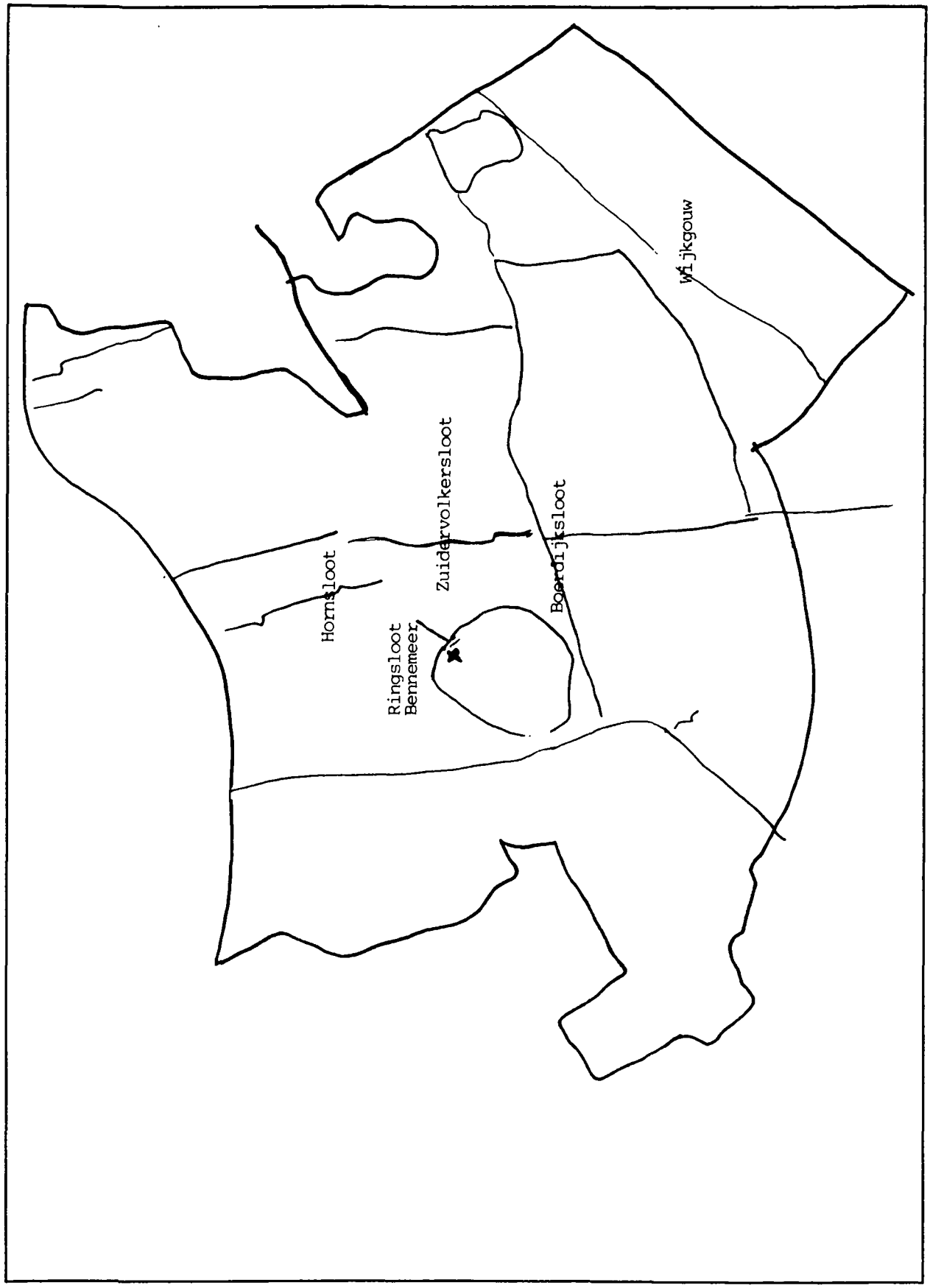

9. De voornaamste waterwegen in de voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1940

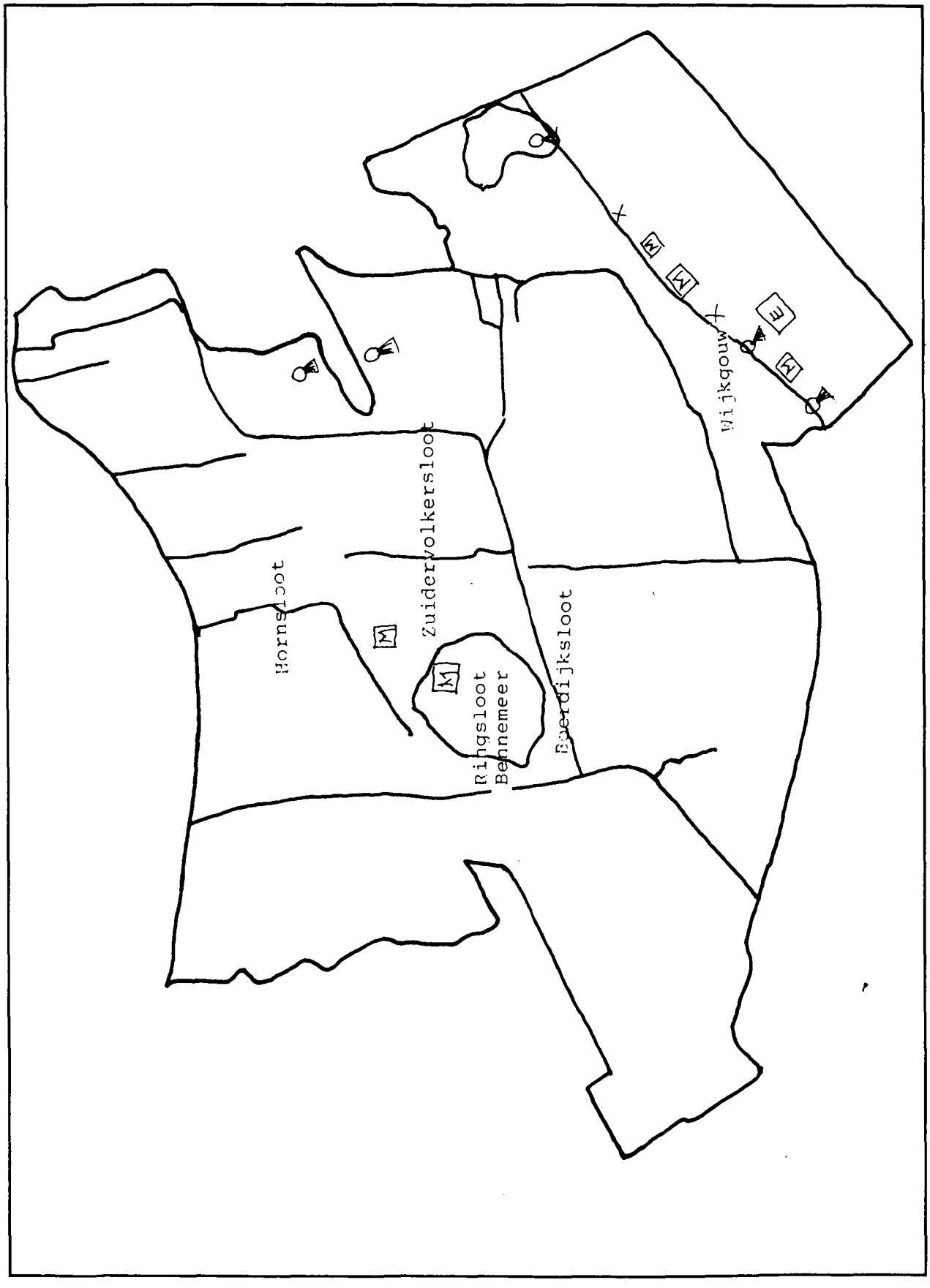

10. De voornaamste dijken, kaden en wegen in de voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1850

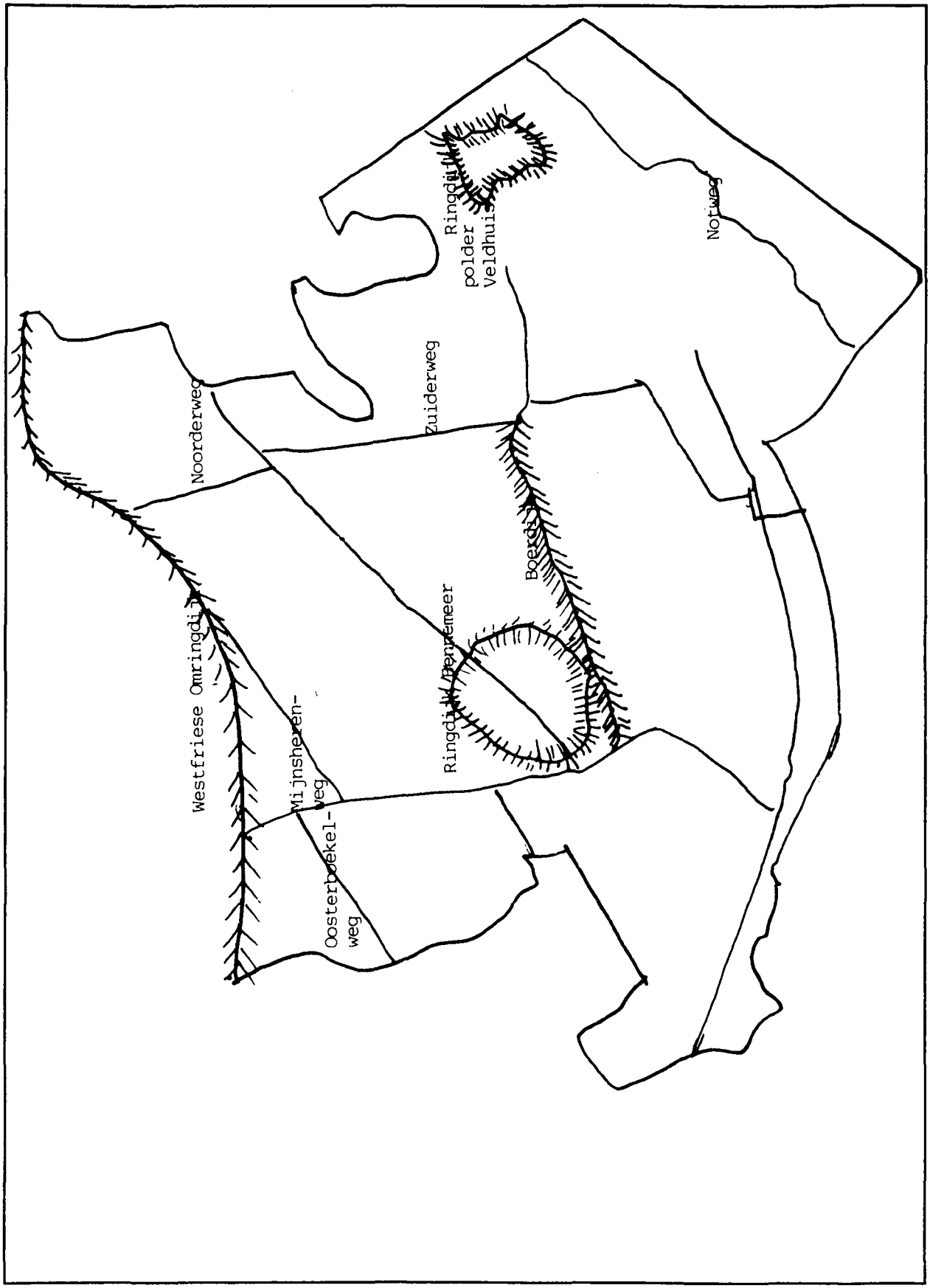

11. De voornaamste dijken, kaden en wegen in de voormalige gemeenten Abbekerk, Midwoud, Nibbixwoud, Opperdoes, Sijbekarspel en Twisk rond 1940

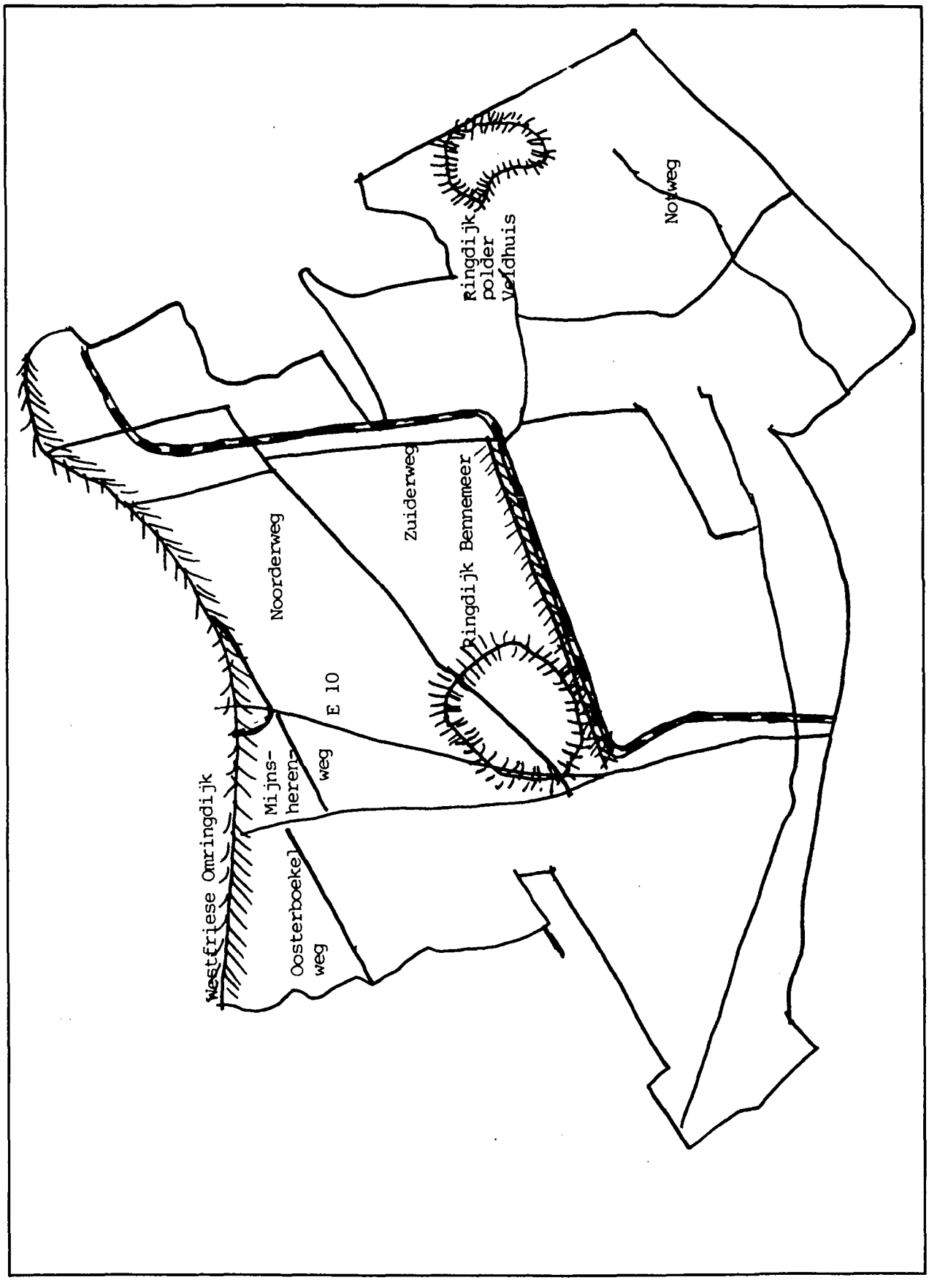

12. Bodemkaart

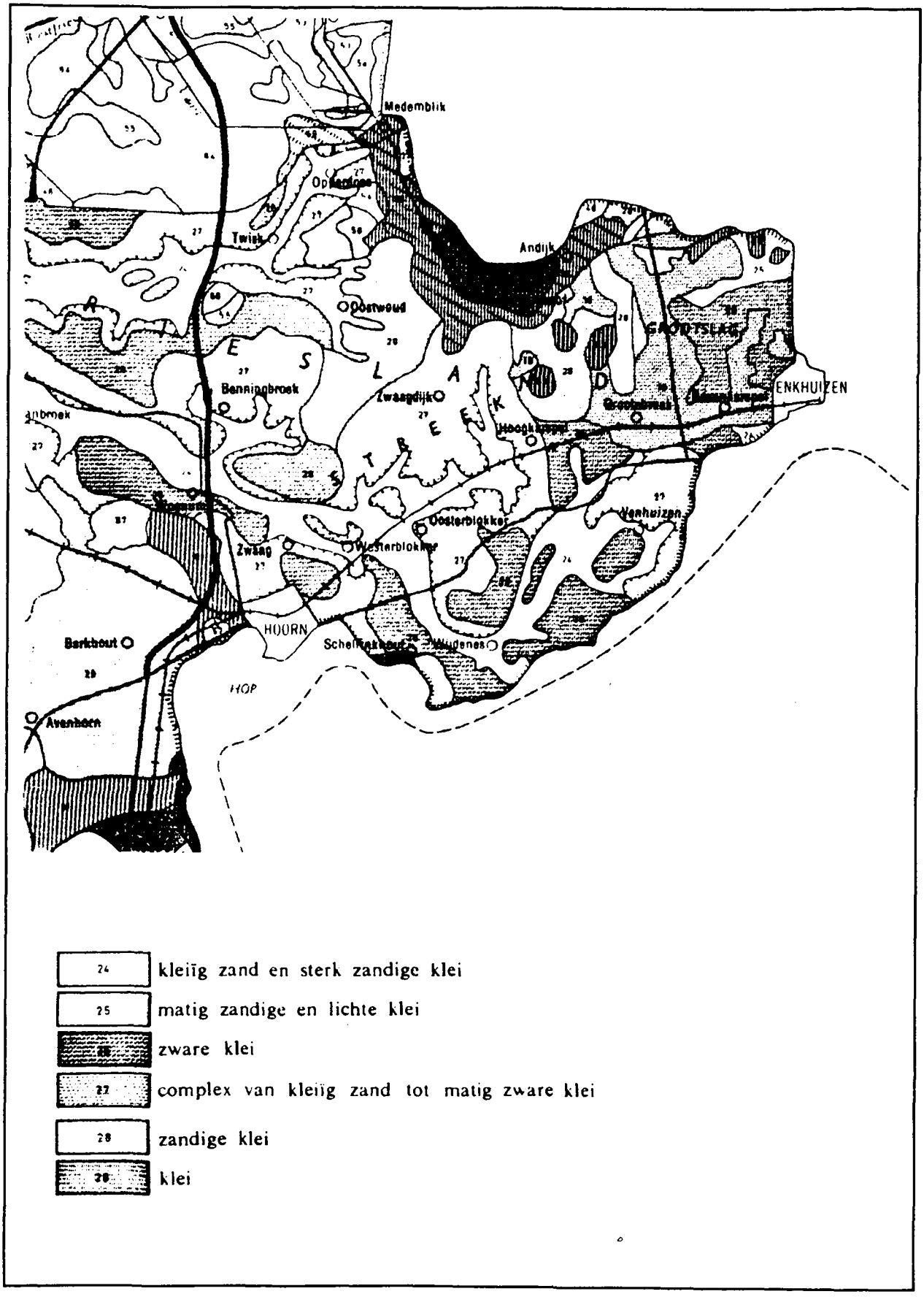

Register

Gemeente Noorder-Koggenland/Abbekerk

001	Dorpstraat 11	School	10955
002	Dorpsstraat 12; 14	Dubbel woonhuis	10956
003	Dorpsstraat 13	Bedrijf	10957
123	Dorpsstraat 16	Boerderij	11526
004	Dorpsstraat 26	Woonhuis	10958
124	Dorpsstraat 40	Consistoriekamer; School	11527
125	Dorpsstraat 43	Boerderij	11528
005	Dorpsstraat 55	Woonhuis	10959
006	Dorpsstraat 62	Woonhuis	10960
007	Dorpsstraat 85	Woonhuis	10961
126	Dorpsstraat 89	Boerderij	11529
008	Dorpsstraat 97	Boerderij	10962
009	Zuideinde 4	Woonhuis	10963
010	Zuideinde 6	Boerderij	10964
011	Zuideinde 51	Woonhuis	10965
012	Zuideinde bij	Molen	10966

Gemeente Noorder-Koggenland/Benningbroek

013	Kerkelaan bij 10	Begraafplaats	10967
014	Oosterstraat 7	Boerderij	10968
015	Oosterstraat 9; 11	Bedrijf	10969
016	Oosterstraat 21	Boerderij	10970
017	Oosterstraat 33	Notariswoning	10971
018	Oosterstraat 38	Café	10972
127	Dr. de Vriesstraat 10	Boerderij	11530
128	Dr. de Vriesstraat 36	Boerderij	11531
019	Dr. de Vriesstraat 55	Boerderij	10973
020	Dr. de Vriesstraat 57	Woonhuis	10974
021	Westerstraat 150	Bergruimte	10975

Gemeente Noorder-Koggenland/Hauwert

022	Hauwert 11	Boerderij	10976
023	Hauwert 33	Woonhuis	10977
024	Hauwert 55	Bedrijf	10978
025	Hauwert 64	Woning	10979
129	Hauwert 790	Boerderij	11532
026	Hauwert bij 95	Begraafplaats	10980
027	Hauwert 97	Woning	10981
028	Hauwert 125	Boerderij	10982
029	Hauwert 147	Boerderij	10983
030	Heemraadmiddenweg bij	Molen	10984

Gemeente Noorder-Koggenland/Lambertschaag

031	Dorpsstraat 2	Boerderij	10985
032	Noordeinde 2	Cafe	10986
033	Noordeinde 4-6	Woonhuis	10987
034	Noordeinde bij 30	Brug	10988
035	Noordeinde bij 30	Begraafplaats	10989
130	Noordeinde 30	Kosterswoning	11533

Gemeente Noorder-Koggenland/Midwoud

131	De Buurt 26	Slagerij met slachthuis	11534
036	Midwouder Dorpsstraat 5	Boerderij	10990
037	Midwouder Dorpsstraat 10	Winkelwoonhuis	10991
038	Midwouder Dorpsstraat 15	Woonhuis	10992
039	Midwouder Dorpsstraat t.o. 15	Kerktoren	10993
040	Midwouder Dorpsstraat t.o. 15	Begraafplaats	10994
041	Midwouder Dorpsstraat 17	Woonhuis	10995
042	Midwouder Dorpsstraat 19	Woonhuis	10996
043	Midwouder Dorpsstraat 23	Woonhuis	10997
044	Midwouder Dorpsstraat 24	Woonhuis	10998
045	Midwouder Dorpsstraat 25	Boerderij	10999
046	Midwouder Dorpsstraat 28	Boerderij	11000
047	Triphouw 1	School	11001

Gemeente Noorder-Koggenland/Oostwoud

048	Oosteinde 25	Boerderij	11002
049	Oosteinde 30	Boerderij	11003
050	Oosteinde 32	Woonhuis	11004
132	Oosteinde 34	Woonhuis	11535
133	Oosteinde 42	Boerderij	11536
051	Oosteinde bij 44	School	11005
052	Oosteinde bij 44	Begraafplaats	11006
053	Oosteinde 57	Woonhuis	11007
054	Oostwouder Dorpsstraat 34	Boerderij	11008
055	Oostwouder Dorpsstraat 36	Bedrijf	11009
056	Oostwouder Dorpsstraat 69	Boerderij	11010
134	Oostwouder Dorpsstraat 72	Boerderij	11537
057	Oostwouder Dorpsstraat 73	Boerderij	11011
135	Oostwouder Dorpsstraat 80	Boerderij	11538

Gemeente Noorder-Koggenland/Opperdoes

058	Almersdorperweg 8	Onbekend	11012
059	Almersdorperweg bij 8	Aardappelschuur	11013
060	Gouw 9	Vergaderruimte	11014
061	Kerkebuurt bij 11	Schuur	11015
062	Kerkebuurt t.o. 11	Kerk	11016
136	Kluiten bij 8	Kool/Aardappelschuur	11539
063	Kluiten 26	Woonhuis; schuur	11017
064	Noorderpad bij 21	Lijkenhuisje	11018
065	Noorderpad 44	School	11019
066	Noorderpad 51	Pastorie	11020
067	Noorderpad 51A	Kerk	11021
068	Oosteinde 10	Boerderij	11022
137	Tempel 1	Boerderij	11540
069	Westeinde 3	Woonhuis	11023
070	Westeinde 4	Boerderij	11024
071	Westeinde 13	Woonhuis	11025
072	Zuiderpad 5	Boerderij	11026
138	Zuiderpad 9	Boerderij	11541
139	Zuiderpad 20	Boerderij	11542

Gemeente Noorder-Koggenland/Sijbekarspel

073	Westerstraat 1	Boerderij	11027
074	Westerstraat 8	Boerderij	11028
075	Westerstraat 12	Woonhuis	11029
076	Westerstraat 13	Boerderij	11030

077	Westerstraat 33	Boerderij	11031
078	Westerstraat 40	Kosterswoning	11032
079	Westerstraat 41	Woonhuis; atelier	11033
080	Westerstraat bij 42	Begraafplaats	11034
081	Westerstraat 50	Boerderij	11035
140	Westerstraat 55	Boerderij	11543

Gemeente Noorder-Koggenland/Twisk

082	Dorpsweg K24	Boerderij	11036
083	Dorpsweg K44	Boerderij	11037
141	Dorpsweg K48	Boerderij	11544
084	Dorpsweg K51	Boerderij	11038
085	Dorpsweg K52	Boerderij	11039
086	Dorpsweg K56	Boerderij	11040
087	Dorpsweg K58	Bedrijfspand	11041
088	Dorpsweg K65	Boerderij	11042
089	Dorpsweg K68	Woonhuis	11043
090	Dorpsweg K72	Woonhuis	11044
091	Dorpsweg K78	Boerderij	11045
092	Dorpsweg K82	Woonhuis	11046
093	Dorpsweg K85	Boerderij	11047
094	Dorpsweg K87	Bankgebouw	11048
095	Dorpsweg bij K87	Brug	11049
096	Dorpsweg K90	School; Woning	11050
097	Dorpsweg K93	Woonhuis	11051
098	Dorpsweg K94	Winkelwoonhuis	11052
099	Dorpsweg K114	Woonhuis	11053
100	Dorpsweg K117	Woonhuis	11054
101	Dorpsweg K118	Woonhuis	11055
102	Dorpsweg K119	Boerenhoeve	11056
103	Dorpsweg K120	Woonhuis	11057
104	Dorpsweg bij K121	Begraafplaats	11058
105	Dorpsweg K134	Woonhuis	11059
106	Dorpsweg K138	Boerderij	11060
107	Dorpsweg K149	Kerk	11061
108	Dorpsweg K153	Boerderij	11062
109	Dorpsweg K154	Boerderij	11063
110	Dorpsweg K156	Woonhuis	11064
111	Dorpsweg K158	Café-restaurant	11065
112	Dorpsweg K159	Woonhuis	11066
113	Dorpsweg K162	Boerderij	11067
114	Dorpsweg K164	Boerderij	11068
115	Dorpsweg K169	Boerderij	11069
116	Dorpsweg K176	Boerderij	11070
117	Dorpsweg K177	Boerderij	11071
118	Dorpsweg K180	Woonhuis	11072
119	Dorpsweg K202	Woonhuis	11073

Gemeente Noorder-Koggenland/buitengebied

120	Dennemeerweg 25	Onbekend	11074
121	Veldhuis 1	Boerderij	11075
122	Westfriese dijk 20	Boerderij	11076

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 3, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 14 31 43

Samenstelling
mw. drs. H.S. Danner en mw. drs. P.E. Devilee
Afdeling Cultuur en Educatie, cluster Monumentenzorg
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
300 exemplaren

Haarlem, februari 1994